

INUIT
PISINNAATITAAFFIINUT
INSTITUTI

Inuit Pisinnatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi
Grønlands Rød for Menneskerettigheder

MEQQAT
INUUSUTTULLU

KALAALLIT NUNAANNI
KILLIFFIK 2019

MEQQAT INUUSUTTULLU – KALAALLIT NUNAANNI KILLIFFIK 2019

Aaqqissuisut: Lise Garkier Hendriksen, Nadja Filskov, Helle Schaumann, Mandana Zarrehparvar, Jonas Christoffersen (akisussaasoq)

Nalunaarusiaq una nalunaarusiat arlallit ilagaat, taakkunani Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituti aamma Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiini pissutsit killiffissiorpaat. Nalunaarusiani inuit pisinnaatitaaffiini pissutsit toqqakkat allaaserineqarput sammisanilu ataasiakkaani inuit pisinnaatitaaffiinik illersuinerup pitsangortinnsisaanut inassuteqaatoqartoqarluni. Ukunani annertunerusumik atuarit menneskeret.dk aamma humanrights.gl.

e-ISBN: 978-87-93605-87-9

Ilusilersuisoq: Hedda Bank

Saqqaani asseq: Colourbox

Kalaallisungortitsisoq: Hans Møller / Kukkunersuisoq: Kristian Inuk Grossen

Tuluttut eqikkaanermik nutserisoq: GlobalDenmark

© 2019 Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituti – Danmarkimi Nuna Tamakkerlugu Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituti

Saqqumersitaq una taassumaluunniit ilaa issuagaq erseqqisumik allallugu niuernerunngitsumi atugassatut issuarneqarsinnaavoq.

Saqqumersitatta paasiuminartuunissaat Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituttip anguniarpaa. Assersuutigalugu naqinnerit angisuut, titarnerit naatsut, oqaaseqatigiit ikittut, oqaatsinik avissinerit ikitsut, tunuliaqutaa erseqqarissoq aamma sinaakkusikkat erseqqarissut atortarpavut.

IMARISAI

EQIKKAANEQ	4
SUMMARY	6
KAPITALI 1 – IMMIKKOORTUMI INERIARTORTITSINEQ	8
KAPITALI 2 – NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAACKUTIT	10
2.1. FN-imi meeqqat pillugit isumaqatigiissut pingaaruteqarluinnarpoq	10
2.2. FN-ip piujuartitsilluni ineriertortitsinermut nunarsuarmi anguniagai	13
KAPITALI 3 – NUNAMI NAMMINERMI SINAACKUTIT	14
3.1. Kalaallit nunaanni inatsisit malillugit illersugaaneq	14
3.2. Meeqqat inuusuttullu atugarissaarnerat	14
3.3. Meeqqanik inuusuttunillu sullisisut pingaarnerit	15
3.4. MEEQQANUTINUUSUTTUNULLU SIUNNERSUISARNEQ TAPERSIISARNERLU	16
3.5. Meeqqat pillugit aalajangiinerit pillugit naammagittaalliuteqarsinnaaneq	16
KAPITALI 4 – SUMIGINNAANEQ, NAKUUSERNEQ ATORNERLUINERLU	17
4.1. Inuttut pisinnaatitaaffinnik illersuieq: naalagaaffik ajutoorernut, nakuusernernut atornerluinerullu illersuissaq	17
4.2. Kalaallit nunaanni pissutsit: Suli annertuunik unammilligassaqarpoq	18
KAPITALI 5 – MEEQQATINUUSUTTULLU INISSINEQARNIKUT	22
5.1. Inuit pisinnaatitaaffiinik illersuineq: meeqqanut pitsaanerusussat aqutsisuussapput	22
5.2. Kalaallit nunaanni pissutsit: iliuusissatut pilersaarutit pitsaasut pingaaruteqarput, aamma 17-inut ukiulinnut	22
KAPITALI 6 – MEEQQATINUUSUTTULLU INATSISINK UNIOQQUTITSISUT	25
6.1. Inuttut pisinnaatitaaffinnik illersuineq: ilisimasat pinaveersaartitsinermut pisariaqarput	25
6.2. Kalaallit Nunaanni pissutsit: pitsaanerusunik paassisutissaateqarnissamik ataqatigiissaarinerunissamillu pisariaqartitsineq	26
INAARUTAASUMIK NASSUIAATIT	28

EQIKKAANEQ

Inuit pisinnaatitaaffii inunnut tamanut atuupput, taamaalillutillu aamma meeqyanut tamanut. Nunanili namminerni eqqartuussiveqarneq inatsisini lu malittarisassat inersimasunut qangalili naleqqussagaasarpuit. Meeqqat inuttut illorsorneqartussatut isigineqartarnikuupput, assersuutigalugu ilaqtariit pisinnaatitaaffii pillugit inatsisini, angajoqqaatut akisussaatitaasut pillugit inatsisini inunnillu isumaginninnermi inatsisini. Kisiannili FN-imi Meeqqat Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqtigiissutip 1989-imeersup akuerineqarnerata kingorna meeqqat immikkut pisinnaatitaaffeqarnerisa akuerineqarnera nalinginnaanerulernikuuvooq.

Nalunaarusiami immikkoortumi ineriartorneq siulliullugu naatsumik allaaserineqarpoq. Tulliullugu meeqqat pillugit isumaqtigiissut aamma Kalaallit Nunaanni inatsisit isumaqtigiissummut tunngatillugu pingaaruteqartut naatsumik nassuarneqarlutik.

Tamassuma kingorna sammisat pingasut toqqakkat allaaseraagut aammalu Kalaalli Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiini pitsangorsaatissanik inassuteqaateqarluta. Sammisat tassaapput:

- Sumiginnaasарneq, nakuusertarneq atornerluinerlu
- Meeqqat inuuusuttullu inissinneqarnikut
- Meeqqat inuuusuttullu inatsisink unioqqutitsisut

Aamma FN-imi piujuartitsilluni
ineriartortitsinermi nunarsuarmi anguniakkat

Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuuusuttunullu tunngassuteqartut allaaserigaagut.

Ukiuni kingullerni ilaatigut Isumaginninermut Aqutsisoqarfimmik pilersitsinikkut, meeqqanut tapersiisarneq pillugu inatsisip nutaap akuerineqarneratigut, Naalakkersuisut kinguaassiuutitigut innarliisarnernik akueriniarnermut 2018-2022-mut periusissaatigut meeqqat sumiginnagaanermut innarlerneqartarnermullu illorsorneqarnissaat annertusarniarlugu Kalaallit Nunaanni aaqqissuussaanermi arlalinnik allannguisoqarnikuuvooq.

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituttip aamma Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit isiginninniarnerup annertusarneqarnera taperserpaat. Isumaqpugut Inatsisartut, Naalakkersuisut kommunillu meeqqat pillugit suliassani isumaginninnermi suliniutaasa ataqtigiissarnissaat tunngavilersonluakkamillu suliniuteqarnissaat qulakteerniarlugit angusassanik toraagaqarlutik ukiuni aggersuni sulinissaat aamma pingaartuuusooq.

NALUNAARUSIAMI INASSUTEQAATIT PINGAARNERIT

Inuit Pisinnatitaaffiinut Instituttip aamma Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit nalunaarusiami sammineqartuni pingasuni tamani ataatsimut isigalugu inassuteqaatigaat oqartussat akisussaasut naatsorsueqqissaarinernik amerlanernik katersuissasut avammullu saqqummiussissasut. Pissutsinik ineriartornermillu aaqqissuussamik ilisimasat puijuartussanik allanngunissanut pingaaruteqarput.

Tamassuma saniatigut ilaqtigut inassuteqaatigaagut

- Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfiup kommunit suleqatigalugit ilaqtariit navianartumiittut taperserniarlugit aamma meeqqat inuusuttullu sumiginnagaanermut, nakuusernermut kinguaassiuutitigullu atornerlugaanermut illersorniarlugit ataatsimut sunniuteqartumillu suliniuteqarnermi periusissiat iliuusissatullu pilersaarutit atuutilersinnejarnissaat siunertaralugu oqartussat assigiinngitsut akornanni ataqtigiissaarinissaq qulakkiissaga.
- Meeqcanut tapersiisarneq pillugu inatsimmi suliniuteqareernermermi malitseqartitsisarneq pillugu malittarisassat kommunit qulakkiissagaat, kommunit taamaalillutik meeraq angerlarsimaffiup avataani inissinneqarnikoq 18-inik ukioqalersinnagu siusissukkut isumaliutigissallugu meeraq 18-inik ukioqalernerata kingorna tapersiissutinik neqeroorfingineqartariaqarnersoq.
- Kalaallit Nunaanni Pinerluttunik Isumaginnittooqarfiup kommunit suleqatigalugit inuusuttut pillaatip

naammassereernerata kingorna inuiaqatigiinni peqataallutik inuunissaat pinerloqqinqinnissaallu siunertaralugu inuusuttunut isertinneqarnikunut tunngatillugu ilinniagaqarnikkut, suliffeqarfeqarnikkut, atornerluinermik katsorsarneqarnikkut il.il. isumaginninnermi suliniutit ingerlaavartumik ataqtigiissartassagai.

- Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat Danmarki oqaloqatigalugu naalagaaffiup immikkoortuanut Kalaallit Nunaannut atuutitsinnginneaq atorunnaarsissagaat, taamaaliluni inuit ataasiakkaat nammagittaalliuteqarsinnaanerat pillugu FN-imti Meeqqat pillugit Isumaqtigiiisummut ilassut Kalaallit Nunaanni atuutilersinnejassalluni.

SUMMARY

Human rights apply to every person and therefore to every child. However, traditionally, national judicial systems and rules of law have addressed adults. In the past, it has been considered that children should be protected by family law, guardianship law and social legislation, for example. However, since the adoption of the UN Convention on the Rights of the Child in 1989, it has become increasingly recognised that children have independent rights.

Firstly, the report provides a brief description of developments in the area. Next, we briefly describe the Convention on the Rights of the Child and Greenlandic legislation with significance for the Convention.

After this, we address three selected topics and make recommendations for how human rights can be strengthened in Greenland. The topics are:

- Neglect, violence and abuse
- Children and young people in care
- Children and young people on the edge of the law

We also describe the relevance of the UN Sustainable Development Goals for children and young people in Greenland.

In recent years, there has been a number of structural changes in Greenland with the purpose to strengthen the protection of children against neglect and abuse, for example the establishment of the Agency for

Social Affairs, the adoption of a new Act on support for children, and the Government 2018-2022 strategy against sexual abuse.

The Danish Institute for Human Rights and the Human Rights Council of Greenland support a stronger focus on the rights of the child. We consider it crucial that the Parliament of Greenland (Inatsisartut), the Government of Greenland (Naalakkersuisut) and the municipalities continue in the years to come to target work to ensure coordinated and well-informed initiatives in the social sector on matters concerning children.

THE KEY RECOMMENDATIONS OF THE REPORT

In the report, the Danish Institute for Human Rights and the Human Rights Council of Greenland recommend generally under all three themes that the authorities responsible collect and publish more statistics. Systematic knowledge about the conditions and developments is important to make it possible to forge durable changes.

Recommendations also include that:

- The Ministry of Social Affairs and Justice, in collaboration with the municipalities, ensure coordination between different authorities with a view to conducting strategies and action plans in consolidated and effective efforts to support vulnerable families and to protect children and young people against neglect, violence and sexual abuse.
- The municipalities ensure that the regulations on subsequent care in the Act on support for children are observed so that, in good time before a child in care outside the home reaches the age of 18, the municipalities consider whether the child should continue to be offered support measures after the age of 18.
- In collaboration with the municipalities, the Greenland Prison and Probation Service regularly coordinate social interventions in relation to young inmates such as education, work, drug-abuse treatment, etc. with a view to helping the young people after having served their sentence to live as an integrated part of society and to avoid re-offences.

- The Government of Greenland, in dialogue with Denmark, abolish the territorial reservations for Greenland, so that the Additional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the individual's right of appeal enters into force for Greenland.

KAPITALI 1

IMMIKKOORTUMI INERIARTORTITSINEQ

Immikkoortumi ukiuni kingullerni ilaatigut imatut pisoqarnikuuvooq – ineriertortitsineq pingaartumik isumaginninnermik sammisaqarfiusoq:

- Suliniutinut aningasat pillugit Folketingimi partit isumaqatigiissuteqartut novembarimi 2016-imi Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuuusuttunullu navianartumiittunut Nalakkersuisut suliniutaannut tapersiissutitut 10 millioner koruunit immikkoortinnissaat isumaqatigiissutigaat.¹ Danmarkimi Isumaginninnermut Aqutsisoqarfip aamma Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsinsinermut Naalakkersuisoqarfip taassuma ataani meeqqanut inuuusuttunullu navianartumiittunut suliniutini unammilligassat iliuuseqarfinginissaat pillugu 2017-2020-mut suliniutit suleqatigiissutigaat. Suleriaatsit pitsaasut isiginiarlugit nalilersuinermi (Danmarkimi) Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik kommunini, ilaqtariinnut sullissivinni aamma ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinni sulisunik apersuivoq. Isumaginninnermi aqutsisoqarfik tamanna tunngavigalugu suliassanik sularinnittarneq, ilaqtariinnik sullissiviit kiisalu ulloq unnuarlu paaqqinniffeqarneq pillugit arlalinnik inassuteqaateqarpoq, taakkulu Namminersorlutik Oqartussanut isumaqatigiissuteqareernikkut ingerlateqqillugit sularineqarput.²
- Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut inatsit nutaaq Inatsisartut junimi 2017-imi akueraat.³ Inatsimmi siunertat ilaat tassaavoq “Meeqqanik suliaqarnerup

iluani sakkortuumik ersarissumillu isumaginninnermut inatsiseqarnikkut, meeqqat pisinnaatitaaffiisa nukittorsaaviginissaat”. Tassunga ilaatigut ilanggullugu kommunini akisussaaffit suliassallu ersarissumik agguannerisigut meeqqat inuuusuttullu inatsisitigut innarlitsaaliugaanerat pitsanngorsarneqassaaq.⁴

- Ilaatigut meeqqat tapersoneqarnissaannik inatsisip kinguneranik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik 2017-imi pilersinneqarpoq. “Isumaginninnermut Aqutsisoqarfip meeqqat sukumiisumik sullinneqartarnissaannut suleriaasissanik kommunit iltsersortassallugit. Isumaginninnikkut aqutsisoqarfip nuna tamakkerlugu assigilaartumik suliassanik sularinnittarnermik, kommunini suliassanik sularinnittarnerit sisivussusaannik appartitsinissamik, aammalu Kommunit ingerlatsiviini sulisut piginnaasaannik nukittorsaanissamik qulakteerinneqataanissa naatsorsuutigineqarpoq.”⁵
- FN-ip Meeqqat pillugit Komiteata FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqatigissutip Danmarkimi, Kalaallit Nunaanni Savalimmiunilu malinneqarnera 2017-imi misissorpaa. Meeqqat pillugit Komitep Naalagaaffimmit nassuaat tunngavigalugu Kalaallit Nunaannut Danmarkimullu arlalinnik inassuteqaateqarpoq. Komitep ilaatigut inassuteqaatigaa angajoqqaat meeqqaminnik sumiginnaariaasut tapersernissaannut

suliniutit Kalaallit Nunaat annertusassagai, aammalu meeqlanik kinguaassiuutitigut atuisarneq meeqlanillu kinguaassiuutitigut atornerluisarneq akiorniarlugit Kalaallit Nunaat iliuuseqarnerusariaqartoq.⁶

- Naalakkersuisut piitsuuneq naligiinnginnerlu pillugit nassuaat februarimi 2018-imi saqqumersippaat. Nassuaat ilaatigut piitsuunerup pinaveersaartinneranut aamma qanoq ililluni “ilaqutariit inuiaqatigiillu meeqqat perioritarnerannik suleqatigiinnerannik tapersersuutaasunik qanoq sinaakkusiisoqarnissaanut tapersiissaaq, tassani namminneq inuunermik ingerlatsilluarsinnaalernissamut inuit attaveqaqatigiittarneranni suliamillu ingerlatsinermi piginnaasaqalissallutik”.⁷
- Naalakkersuisut kinguaassiuutitigut innarliisarnerup akiornissaanut 2018-2002-mut periusissiaq augustimi 2018-imi saqqummiuppaat. Sumiginnaasarneq, nakuusertarneq atuinerluinerlu pillugit immikkoortumi 4-mi ataaniittumi annertunerusumik atuarit.⁸
- Inatsisartut isumaqatigiittut novembarimi 2018-imi aalajangiipput, meeqlanik inuusuttunillu sumiginnaasarnerup annikillisinneqarnissaa siunertaralugu Naalakkersuisut kingusinnerpaamik ukiakkut 2019-imi nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarusiussasut.⁹ Sumiginnaasarneq, nakuusertarneq atuinerluinerlu pillugit immikkoortumi 4-mi ataaniittumi annertunerusumik atuarit.

KAPITALI 2

NUNAT TAMAT AKORNANNI SINAACKUTIT¹⁰

2.1. FN-IMI MEEQQAT

PILLUGIT ISUMAQATIGISSLUT PINGAARUTEQARLUUNNARPOQ

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissutini tamanut tunngasuni "kikkulluunniit" illorsorneqarput, tassa aamma meeqqat tamarmik. Isumaqatigiissutilli meeqqat pillugit malittarisassanik immikkut ittunik aamma imaqarsinnaapput.¹¹

FN-imi Meeqqat pillugit isumaqatigiissutikkut meeqqat pisinnaatitaaffii immikkut ittut sammineqarlualerput.

Isumaqtigisummi illorsorneqarnissamik isumassorneqarnissamillu meeqqat immikkut pisariaqartitsinerat erseqqissarneqarpoq. Inuit inersimasuunngitsut 18-it inorlugit ukiullit FN-imi Meeqqat Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqtigisummi ilaatinneqarput.¹² Danmarkip isumaqtigiissut taanna atortussangortinnikuua, taannalu Kalaallit Nunaat eqqarsaatigalugu ulloq 11. maj 1993-imi atuutilersinneqarpoq.¹³

FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigiissut innuttaasutut politikkikkullu pisinnaatitaaffinik kiisalu aningaaasaqarnermi, inuttut atukkatigut kulturikkullu pisinnaatitaaffinik imaqarpoq. Taanna tunngaviit pingaarerit sisamat tamanut tunngasut tunngavigalugit nassuiaaserneqassaaq; immikkoortitsinnginnissaq; meeqqanut pitsaanerusussat sianigineqarnissaat (aamma taaneqartartoq "meeqqamut pitsaanerusut"); inuusinnaatitaaneq; aniguinissaq inerikiartornissarlu; kiisalu meeqqap isumaanik ataqqinninnissaq.

Meeqqat kikkulluunniit immikkoortinnejangannginnissaannik tunngavik kinguneqarpoq, oqartussat meeqqat angajoqqaavisaluunniit inuiaqatigiinnut kikkunnut ilaaneri, amiisa qalipaataat, siuaassusiat, oqaasii, upperisaat politikkikkut allatigulluunniit isiginheriaasiat, nunami sorlermitinermi, immikkut inuiaassuseqarnikkut pinngortuunerat, nalilinnik pigisaat, innarluutaat, inunngornerat allatigulluunniit inissisimanerat tunngavigalugit assiiginngitsuliorfigissanngikkaat.¹⁴

Meeqqanut pitsaanerusussat sianigineqarnissaanni pineqarpoq meeraq pillugu iliuutsini tamani meeqqanut pitsaanerusut sianigineqarnissaat salliuinneqassasoq.¹⁵ FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigisummi meeqqanut suna pitsaanerunersoq aalajangersarneqanngilaq. Ulluinnarni – ilaqtariit inuuneranni – angajoqqaat salliuullutik tamanna aalajangissavaat. Angajoqqaalli meeqqmik isumassuisinnangippata pisortat akuliunnissaat pisariaqartinneqalersinnaavoq. Tassaasinnaavoq avittusaagunik angajoqqaatut oqartussuseq aamma/imaluunniit meeqqamik peqateqartarnissaq, meeraq nakorsamit katsorsarneqartussaanera allalluunniit isumaqtigiissutigisinnaanngippatigit. Taamatut pisoqarnerani oqartussat naggataatigullu eqqartuussivit meeqqamut suup pitsaaneruneranik isummertussaatitaapput. FN-ip Meeqqat pillugit Komiteata meeqqanut suna pitsaanerunersoq tamanut tunngasumik oqaaseqaat ("general comment") 2013-imi avammut saqqummiuppaa.¹⁶

FN-ip Meeqqat pillugit Komiteata meeqqap inuuusinnaatitaanera, aniguisinnaatitaanera inerikkiartorsinnaatitaaneralu ataatsimut isigalugu taaguutitut paasivai.¹⁷ Tamanna isumaqarpoq meeqqat perioriartorfigisaminni illersuutaasunik sinaakkuteqartinneqarnissaanik naalagaaffik pisussaaffeqartoq. Sinaakkutini peqqinnartumik inuuneqarnissaq periarfissinneqassaaq, tassani meeraq ersiussanani perlilissanani lu aammalu inuttut piginnaasakkullu ineriertornissamut annertunerpaamik periarfissaqassalluni.¹⁸

Meeqqat isumaannik ataqqinninneq pillugu tunngavik kinguneqarpoq meeqqat namminneq isummersorsinnaanerat, isummaminnik killilersorneqaratik oqaatiginnissinnaatitaanerat naalagaaffiup qulakkiissagai. Meeqqat namminneq pillutik suliani tamani oqaaseqarsinnaatitaapput, meeqqallu isumaat "ukioqassusaat inerissimassusaallu naapetorlugu" naleqquttumik pingaartissavaat. Tamanna aqutsiveqarfanni oqartusanut eqqartuussivinnullu atuuppoq. Meeqqat toqqaannartumik imaluunniit sinnisoq ingerlativilluunniit naleqquttoq aqqutigalugu oqaaseqarsinnaassapput.¹⁹

Isumaqtigiissummi immikkoortut allat aamma illersorneqarput. Assersuutigalugu meeqqat namminneq ilaqtariinnilu inuunermik, angerlarsimaffimmik allaqateqartarnermik ataqqineqarnissaannut pisinnaatitaaffeqarput.²⁰ Meeqqat inerikkiartornerannit tapersorsorneqarnissaannut iitsorsorneqarnissaannullu meeqqallu pisinnaatitaaffimminnik ingerlatsinerannut tunngatilugu llaqtariit pisinnaatitaaffii, akisussaaffii pisussaaffiilu.²¹

FN-ip Meeqqat pillugit Komitea meeqqat pillugit pissutsit pillugit Kalaallit Nunaanni inunnit ataasiakkaanit saaffiginnissutit/ naammagittaalliutit suliarinissaannut maannakkut periarfissaqanngilaq.

Danmarkip inuit ataasiakkaat naammagittaalliuteqarsinnaanerat pillugu FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigiissummut ilassut oktoberimi 2015-imi akueraa, kisiannili naalagaaffiup ilaanut Kalaallit Nunaannut atuutilersinnagu. Taamaammat Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat kissaateqartinnagit naammagittaalliorssinnaaneq Kalaallit Nunaannut atuutinngilaq.²² FN-ip Meeqqat pillugit Komiteata suliani ataasiakkaani oqaaseqaatai naalagaaffimmut inatsisilerinermi pituttuutaanngillat, kisiannili suliani aalajangersimasuni Meeqqat pillugu Isumaqtigiissut malillugu meeqqat pisinnaatitaaffii nunami namminermi oqartussanit innarlerneqarsimanersut komitep nalilersuinissamut periarfissaraa pingaartuteqartoq. Aatsaalli nunami namminermi eqqartussiviit suliaq inaarutaasumik aalajangiiffigereerpassuk komite saaffigineqarsinnaavoq.

Inassuteqaatigaarput Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat Danmarki oqaloqatigalugu

- naalagaaffiup immikkoortuanut Kalaallit Nunaannut atuutititsinnginneq atorunnaarsissagaat, taamaaliluni inuit ataasiakkaat nammagittaalliuteqarsinnaanerat pillugu FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigiissummut ilassut Kalaallit Nunaanni atuutilersinneqassalluni.

Meeqqat pisinnaatitaaffii aamma inuit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqtigiissutit tamanut atuuttut tunngavigalugit nalilersorneqassapput, tassunga ilanngullugu FN-imi innuttaasutut politikkikkullu pisinnaatitaaffii pillugit isumaqtigiissut aamma FN-imi Aningaasaqarnermi, Inuttut

atukkatigut Kulturikkullu pisinnaatitaaffiit
pillugit isumaqatigiissut. Isumaqatigiissutit
meeqqat pisinnaatitaaffiinik immikkut
imaqarput, tassunga ilaatigut ilanngullugit
illersuinermi iliuutsinik atuisinnaatitaaneq
meeqqat ukiukitsutut inissisimaneranni
pisariaqartut,²³ Inuuusuttunik inatsisinik
unioqqutitsisunik suliaqartarneq
pillugu malittarisassat immikkut ittut,
²⁴ aningaasatigut inuttullu atukkatigut
atornerlunneqarnissamut illersuineq²⁵ aamma
ilinniagaqarsinnaatitaaneq.²⁶

Europami Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit
Isuumaqatigiissut ilaatigut nalinginnarluni
nammineersinnaajunnaarsinnejarmut,
naalliutsitaanermut, inunnut
naleqqutinngitsumik nikanarsaammilluunniit
pineqarnissamut illersugaanermik kiisalu
inatsisini atortunik sunniuteqartunik
pisinnaatitaaffeqarnermik imaqarpooq.²⁷

2.2. FN-IP PIJUARTITSILLUNI INERIARTORTITSINERMUT NUNARSUARMI ANGUNIAGAI

FN-ip pijuartitsilluni ineriertortitsinermut nunarsuarmi anguniagaani siunertani FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut annertuumik malinneqarpoq. Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituttip qarasaasiами nalunaarsuiffia Guiden til Menneskerettigheder og Verdensmål²⁸ malillugu FN-imi nunarsuarmi anguniakkat immikkoortuini 169-iusuni Meeqqat pillugit Isumaqatigiissumiittut 50-it sinnerlugit malinneqarput (tassa 30%-it missaanni). Kalaallit Nunaanni Meeqqat Illersuisuata Aviāja Egede Lyngep augustimi 2018-imi erseqqissarpaa, nunarsuarmi anguniakkat aamma Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutip assigiissutaat Kalaallit Nunaanni meeqqat atugaasa pitsangorsarnissaannik nutaamik isiginninniartitsilersinnaasut. Tassunga atatillugu pingaartipaa naligiinnginnerup annikillisinneqarnissaa, pitsaanerusumik peqqissuuneq atugarissaarnerlu, pitsaasumik ilinniagaqarnissap qulakkeerneqarnissaa kiisalu piitsuussutsip suujunnaarsinnejarnissaa nunarsuarmi anguniakkani isiginiarneqartoq. Meeqqat Illersuisuata aamma uparuarpaa immikkoortortaqarfii tulianillu ingerlatsiviit assigiinngitsut akimorlugit nunarsuarmi anguniakkanik aamma meeqqat atugaasa pitsangorsarnissaannik suleqatigiinnissaq pingaaruteqartoq. Anguniakkat immikkoortuini aalajangersimasuni aangajaarniutinik atornerluinermik imigassamillu ajoqtaasumik atuinermik pinaveersaartsinissaq katsorsaanissarlu pillugit anguniakkat immikkoortuat 3.5 Kalaallit Nunaanni pissutsini naleqquuttut erseqqissarpaa.²⁹

Anguniakkat immikkoortui allat Kalaallit Nunaanni meeqqat pisinnaatitaaffiinut immikkut naleqquuttut tassaapput:

Anguniakkat immikkoortuat 1.2: 2030 nallertinnagu angutit, arnat meeqqallu nunani namminerni piitsuussutsip killingatut nassuaat ataallugu inuuus affaannanngortinnejarnissaa.

Anguniakkat immikkoortuat 16.2: Meeqqanik naallititsisarneq, atornerluineq, inunniq niuerneq aamma nakuusertarnerit naallititsisarnerillu unitsissavagut.

Anguniakkat immikkoortuat 16.3: Nunani namminerni aamma nunat tamat akornanni inatsiseqarneq inatsisit malinneqarnissaat siuarsassavarput. Tassunga atatillugu inuit tamarmik naapertuilluartumik pineqartarnissaat qulakkiissavarput.³⁰

KAPITALI 3

NUNAMI NAMMINERMI SINAAKKUTIT

3.1. KALAALLIT NUNAANNI INATSISIT MALILLUGIT ILLERSUGAANEQ

Namminersorneq pillugu inatsisip kinguneranik Naalakkersuisut isumaqatigiilluni aalajangersakkani aamma nunat tamat akornanni malittarisassat allat naalagaaffimmut qaqugukkulluunniit pituttuutaasut malinnissaannut Naalakkersuisut pisussaaffeqarput.³¹ FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutip 1993-imeersup Kalaallit Nunaanni atuutsinneqarnissaa Kalaallit Nunaata qulaani oqaatigineqartutut akueraa. Naalakkersuisut kommunillu taamaalillutik FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutip naammassineqarnissaanut pitsasumik alloriarnissamut pisussaaffeqarput, inatsisini malittarisassanillu aqtsinermi.

Ineriartortitsineq pillugu immikkoortumi qulaaniittumi oqaatigineqartutut, meeqqanut tapersersuisarneq pillugu inatsisit nutaaq Inatsisartut junimi 2017-imi akueraat. Taanna meeqqat 18-it inorlugit ukiullit tamarmik inuuusuttut ukiut 23-it tikillugit ukioqalernissaannut tapersiinerup nanginnejnqarnissaanik ("nangitseqqilluni tapersersuisarneq") periarfissaq ilanngullugu kommunit isumaginninnermi tapersiisarnissaannut sinaakkusivoq. Inatsit taamaalilluni kommunit meeqqanik tapersiisarnerannut tamanut inatsisaavoq pingaardeq nutaaq, ilaqtigullu imaqluni siunnersuinerit tapersiissutillu kommunit meeqqanut inuuusuttunullu atatillugu aallartitsinissaannut malittarisassanik imaqluni, tassunga ilanngullugit ilaqtariinnik pikkorissartitsinerit, inunnik tapersuisunik attaveqaatinillu toqqaasarneq il.il. aamma

angerlarsimaffiup avataani angajoqqaarsianut imaluunniit ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinnut inissiisarnerit pillugit malittarisassanik imaqlupoq. Inatsit naggasiullugu sulianik suliarinnitarneq pillugu malittarisassanik arlalinnik imaqlupoq, ilaqtigut meeqqat peqataatinneqartarnissaat, isumaginninnermi misissuisarnerit ataasiakkaanullu iliuusissatut pilersaarutit pillugit.³²

3.2. MEEQQAT INUUSUTTULLU ATUGARISSAARNERAT

Kalaallit Nunaanni innuuttasunit 55.900 missaaniittunit sisamararterutaat missaaniittut imalunniit 13.800 missaaniittut meeraapput.³³

Meeqqat navianartumiittut atugarisaat pillugit politikerit innuttaasullu akornanni ilisimasaqarneq isigininniinarnerlu ataatsimut isigalugu annertusinikuovoq. Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsinsinermut Naalakkersuisoqarfiup ataani nakkutilisoqarfiup aamma Meeqqat Pisinnaatitaaffiinut Sullissiviup MIO-p nalunaarusiaanni uparuaneqarpoq meeqqat inuuusuttullu navianartumiittut amerlangaatsiartut sumiginnarneqaraangamik nakuuserfigineqaraangamillu oqartussanit pisariaqartumik suli taperserneqarneq ajortut.³⁴

Missingerneqarpoq meeqqat tamarmik 11 procentii sinnerlugit piitsuungaatsiartuni 2010-mi inuuusut.³⁵ Misissuinermi 2015-imeersumi takutinnejnqarpoq, meeqqat 2014-imi apersorneqartut 12 procentii tamatigut akulikitsumilluunniit perlilerlutik innartartut atuariartortartulluunniit.³⁶

Kalaallit Nunaanni imminut toquttut ukiumut 40-t missaaniittarput.³⁷ Imminut toquttartut innuttaasut 100.000-iugaangata 80-t missaaniippuit, taamaalillutillu Savalimmiunit (innuttaasut 100.000-iugaangata tallimat missaat), Danmarkimit (innuttaasut 100.000-iugaangata qulit sinnilaarlugit) Nunallu Avannarliit sinnerinit amerlanerungaarlutik.³⁸ Siusinnerusukkut pingaartumik kalaallit inuusuttut 20-24-nik ukiullit imminut toquttartut, inuusuttut suli 20-liinatik imminut toquttartut ukiuni kingullerni amerliartorput.³⁹

3.3. MEEQQANIK INUUSUTTUNILLU SULLISSISUT PINGAARNERIT

Meeqqat Pisinnaatitaaffiinut Sullissivik MIO Meeqqat Illersuisuannit aqunneqarpoq, taassumalu saniatigut Meeqqat pillugit Siunersuisoqatigeeqarpoq allatseqarfearlunilu.⁴⁰ Meeqqat Illersuisuata pingaarnertut suliassaraa Kalaallit Nunaanni inatsisini FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigiissutip malinneqarnissaata qulakkeerneqarnissaal, ilaatigut meeqqat atugaannik paasissutissanik katersuinikkut, ineriertortitsinikkut ingerlatitseqqiisarnikkullu. Meeqqat Illersuisuat meeqqat atugaat, pisinnaatitaaffii naammagittaaliorsinnaanerlu pillugit siunnersuisarpoq ilitsersuisarlunilu.⁴¹ Meeqqat Illersuisuat suliani ataasiakkaani aalajangiisinnaanngilaq, kisiannili oqaaseqaateqarsinnaalluni aammalu meeqqat atugaat pillugit pisortat namminersortullu sulisoqarfiiinit paasissutissanik pissarsisinnaalluni.⁴² Meeqqat pillugit Siunnersuisoqatigiit suliassaraat Meeqqat Illersuisuannik meeqqanik sullissinermi periusessianik ineriertortitsinermi tapersiinissaq meeqqallu atugaat pillugit apeqqutini tamani Meeqqat Illersuisuannut siunnersuisarnissaq ilitsersuisarnissarlu.⁴³

Naalakkersuisut aamma UNICEF Danmark sulegatigiiffegarput, NAKUUSA. Siunertaq tassaavoq meeqqat atugaasa pisinnaatitaaffiisalu pitsangngorsarneqarnissaat.⁴⁴

Isumaginninnermut Inatsisiniillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfipataani immikkut nakkutilliiviup suliassaraa kommunit isumaginninneq pillugu inatsimmi malittarisassanik aqutsinerannik nakkutiginninneq. Nakutilliiviup ilaatigut siunertaraa meeqqat pillugit suliani aaqqissuussamik, assigiaamik suliamillu ingerlatsinermi piginnaasaqarluni nakkutilliinissap qulakkeerneqarnissaal sulianillu nangitseqqinnissap qulakkeerneqarnissa.⁴⁵

Kalaallit Nunaanni Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik meeqqanik inuusuttunillu sullissinermi suliniuteqarneq pitsangngorsarniarlugu 2017-imi pilersinnejarpoq. Qitiusumik Siunnersuisoqarfik, siornatigut Isumaginninnermut, Ilaqtariinnermut, Naligiissitaanermut Inatsisiniillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfipataaniinnikoq, tassunga atatillugu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfipataanut inissinneqarpoq, tassani suliassaralugu meeqqat inuusuttullu navianartumiittut pillugit kommuninut siunnersuisarnissaq tapersiisarnissarlu.⁴⁶ Siusinnerusukkut nuna tamakkerlugu siunnersuisoqarfik, Saaffik, 2015-imi siunnersuisoqarfipataanut inissinneqarpoq, Saaffillu katsorsaavittut atorunnaarsinnejarluni. Taamaaliornikkut meeraq kinguaassiuutitigut innarlerneqarsimappat kommunit meeqqap Saaffimmi katsorsarneqarnissaanut innersuussisinnaajunnaarput.⁴⁷

3.4. MEEQQANUT INUUSUTTUNULLU SIUNNERSUISARNEQ TAPERSIISARNERLU

Kalaallit Nunaanni meeqlanut inuusuttunullu arlalinnik oqarasuaatikkut siunnersuisarfeqarpooq. Piffissat oqarasuaatikkut siunnersuisarfiusut amerlanerit eqqarsaatigalugit tassaapput ulluinnarni ualikkut unnukkullu. MIO-p SMS-ikkut siunnersuisarneq oktobarimi 2013-imi atuutilersippaa. Siunnersuinermi 2014-imi meeqlanit saaffiginnissutit 1.000-t missaaniipput, 2015-imi 1.100-t missaaniillutik, 2016-imilu saaffiginnissutit 922-ullutik.⁴⁸

PAARISA-p nuna tamakkerlugu Meeqlanut Inuusuttunullu Oqarasuaat 134 aamma Ilaqutariinnut siunnersuisarnermut oqarasuaat 314151 aquppai. Meeqlanut Inussuttunullu Oqarasuaammi siunertaavoq meeqlanut inuusuttunullu inersimasumik oqaloateqarnissamik pisariaqartitsisunut kinaaneq isertuullugu akeqanngitsumillu siunnersuisarneq. Ilaqutariinnut siunnersuisarnermut oqarasuaammi siunertaavoq angajoqqaanut inuusuttunut ilaqtariinnulluunniit navianartumiittunut assersuutigalugu perorsaaneq inooqatigiinnermilu ajornartorsiutit annertuit pillugit kinaaneq isertuullugu akeqanngitsumillu saaffissaqartitsineq.⁴⁹

Isumaginninnermut Aqutsisoqarfip sms-ikkut siunnersuisarnerit oqarasuaatikkullu siunnersuisarnerit assigiinngitsut sullissivimmi "Tusaanng" februarimi 2019-imi katarsorpai (oqarasuaat 801180, sms 1899), taannalu tassaavoq meeqlanut, inuusuttunut inersimasunullu oqarasuaatikkut sms-ikkullu siunnersuisarfik.⁵⁰

3.5. MEEQQAT PILLUGIT AALAJANGIINERIT PILLUGIT NAAMMAGITTAALLIUTEQARSINNAANEQ

Meeqlat inuusuttullu pillugit aalajangiinerni suliamik suliarinninnermi kukunnerit Kalaallit Nunaanni oqartussat aalajangeereeraangata Inatsisartut Ombudsmandiannut saaffiginnissutigineqarsinnaapput.⁵¹

Meeqlamik angerlarsimaffiup avataani pinngitsaaliilluni inissiineq pillugu suliani kommuuni aalaangiisarpooq. Aalajangiinerit taamaattut Kalaallit Nunaanni Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfimmur suliassanngortinneqarsinnaapput.⁵² Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqarfik allaffissornikkut oqartussaavoq, naammagittaalliuuteqartarfip illu meeqlanik pinngitsaaliilluni inissiinerit pillugit aalajangigai Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivimmut suliassanngortinneqarsinnaapput.⁵³

KAPITALI 4

SUMIGINNAANEQ, NAKUUSERNEQ ATORNERLUINERLU

4.1. INUTTUT PISINNAATITA AFFINNIK ILLERSUIEQ: NAALAGAAFFIK AJUTOORNERNUT, NAKUUSERNERNUT ATORNERLUINERMULLU

ILLERSUSSAAQ

Naalagaaffiit FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigisiqsummi peqataasut meeqqat annertunerpaamik inuuinnarnissat ineriarternissaallu pisussaaffigaat.⁵⁴ Naalagaaffiit meeqqat timmikkut, tarnikkut, anersaakkut, ileqqorissaarnikkut inuttullu atukkatigut ineriarterannut pisariaqartunik inuuniarnermi atugaqarnissaat qulakkeerniarlugu angajoqqaat allallu meeqqanik akisussaaffeqartut taperserniarlugit naleqquttunik iliuuseqarnissamut pisussaaffeqarput.⁵⁵ Nunami namminermi pissutsit naalagaaffiullu pisinnaanera naapertorlugit tapersiisoqassaaq.⁵⁶ Inuaqtigii inuuneranni peqataanani sivisumik piitsuuneq meeqqat ineriarterannut kingusinnerusukkullu inuaqtigii inuuneranni peqataanerannut ajortumik sunniuteqarsinnaavoq.

Naalagaaffik meeitat timikkut tarnikkulluunniit nakuuserfigineqarnissaannut, ajoquusernissaannut atornerlunneqarnissaannut, paarinerlunneqarnissaannut sumiginnarlugilluunniit pineqarnissaannut, naalliutsinnejarnissaannut atornerlunneqarnissaannulluunniit naleqquttunik inatsiseqarnikkut, allaffissornikkut, inuttut atukkatigut ilinniagaqarnikkullu, tassunga ilangngullugu meeqqap angajoqqaani inunnilluunniit

allani paarineqarnerani kinguaassiuuttigut atornerlunneqarnermut illersorniarlugit naleqquttunik iliuuseqassaaq.⁵⁷

FN-ip Meeqqat pillugit Komitea meeqqat inuusuttullu sumiginnarneqarnissamut atornerlunneqarnissammut illersugaanissaat immikkut pillugu 2017-imi arlalinnik inassuteqaateqarpoq.⁵⁸ Komite ilaatigut inassuteqarpoq, Kalaallit Nunaata

- Meeqqanik kinguaassiuutitigut atornerluineq pillugu suliani piffissaq utaqqiffiusartoq sivikillisissagaa aamma pinerluffigineqartut ilisimanittutut oqaaseqartussat ikiorniarlugit videokkut apersuisarnerup atorneqarnera annertasisissagaa.
- Meeqqat atornerlugaanikut ikiorniarlugit iliuusissatut pilersaarutit ineriarortinnerat nangissagaa.
- Sulianik suliarinnittartut meeqqanik suliaqartartut kinguaassiuutitigut atornerluineq pillugu sulianik paasinnissinnaalersillugit immikkut ilinniarsimassasut.
- Kinguaassiuutitigut atornerluinermik nalunaaruteqartarneq pillugu atuarfeqarfimmi paasuminartunik paasissutissiinissamik neqerooruteqassasoq.⁵⁹

Meeqqat pillugit komitep Kalaallit Nunaanni meeqqat akornanni pitsuusuni inuusut aamma isiginiarpai. Komitep inassuteqaatigaa Kalaallit Nunaanni sumiiffinni

tamani naammattunik inuussutissalinnik inuussutissaqarnissaa qulakkeerneqassasoq, ilaqtariillu nerisassannik peqqinnartunik akilerneqarsinnaasunik pisinissamut periarfissaqassasut. Komitep aamma Kalaallit Nunaannut kaammattuitigaa ilaqtariit pilersuisuusut akornanni amerlasuut suliffisannginnerannik ajortorsiutit aaqqiviginiarlugit piitsuussuseq akiorniassagaa.⁶⁰

FN-imi Aningaasatigut, Inuttut Atukkatigut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqtigisiutikkut naalagaaffiit ilaasortat pisussaaffilerneqarput, nunami namminermi pissutsit pisinnaasallu malillugit inuttut atukkatigut toqqissisimanissaq illersorneqarnissarlu qulakkiissagaat kiisalu meeqqanik inuusuttunillu tamanik pisariaqartumik illersuinissaq tapersiinissarlu qulakkiissagaat. Naalagaaffiit inuit kikkulluunniit inuuniarnerminni naammattunik atugassaqarnissaat akueraat, tassunga ilanngullugit nerisaqarneq, atisaqarneq ineqarnermilu pissutsit. Naalagaaffiit aamma inuit tamarmik annertunerpaamik anguneqarsinnaasumik timikkut tarnikkullu peqqissuunissamik pisinnaatitaaffeqarnerat akueraat.⁶¹

Aningasaqarneq, Inuttut Atukkatigut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit FN-imi komitep 2013-imi inassuteqaatigaa, Kalaallit Nunaanni ilinniagaqarneq aqqutigalugu illoqarfinni nunaqarfinnilu avinngarusimasuni pitsuunerup akiorneqarnera siuasarneqassasoq.⁶²

4.2. KALAALLIT NUNAANNI PISSUTSIT: SULI ANNERTUUNIK UNAMMILLIGASSAQARPOQ

Naveersisinnaatitaaneq Kalaallit Nunaanni 2016-imi atorunnaarsinneqarpoq.⁶³ Nalunaarusiap "Inuusuttuuneq ajornakusoortoq. Kalaallit Nunaanni

inuusuttut atugarissaarnerat 2011" takutippaa inuusuttut arfiniliugaangata ataaseq minnerpaamik angajoqqaap appaanit timikkut nakuuserfigineqarnikuusoq, inuusuttullu quliugaangata ataaseq minnerpaamik angajoqqaap appaanit annertuumik timikkut nakuuserfigineqarnikuusoq. Sisamararterutaasa anaanamik nakuuserfigineqarnerani takunnittuuniukuupput.⁶⁴

Misissuinermi "Kalaallit Nunaanni inuusuttut – kinguaassiuutilerineq kinguaassiuutitigullu innarliisarneq sammillugit" (2015) akissutini ersippoq, aperineqartut pingajorarterutaat atoqateqaqqaaramik kinguaassiuutitigut pisoqarnissaanik namminneq aalajangeeqataanikuunngitsut. Aamma ersippoq kalaallit arnat affai sinnerlugit angutillu inuusuttut pingajorarterutingajaat 15-inik ukioqalertinnatik atoqateqaqqaarsimasut, tassa atoqateqarnissamut ukioqassutsip killissaa ataallugu.⁶⁵ Taakkunanga, tassa siullermik atoqateqaqqaaramik 15-it inorlugit ukiulinnit, arnat inuusuttut 22 procentii inuusuttullu angutit 5 procentii namminneq aalajangeeqataanikuunatik akipput.⁶⁶

Misissuinermi "Kalaallit Nunaanni pinerluttarneq eqqortuutitanillu misigissuseq" (2014) 18-iniit 74-it tikillugit ukiullit akornanni (inunniq 696-inik oqarasuaatikkut apersuinermi) arnat 30 procentii angutillu 13 procentii (katillugit 22 procentii) akipput 18-inik ukioqalertinnatik pinngitsaalineqarlutik atoqatigineqarnikuullutik imaluunniit taamaaliortoqarniartoqarsimasoq imaluunniit allatigut kinnguaassiuutitigut innarlerneqarsimallutik.⁶⁷

Politiit 2017-imi naatsorsueqqissaarineranni ersippoq meeqqanik 15-it inorlugit ukiulinnik kinguaassiuutitigut innarliinernik nalunaaruteqarnerit 69-t missaaniittut.⁶⁸ Tassa kinguaassiuutitigut pinerlunernik nalunaarutigineqartut (386-it) 18%-ii. Kalaallit

Nunaanni Savalimmiunut Danmarkimullu sanilliullugu kinguaassiuutitigut pinerlunnerit ataatsimut isigalugu amerlasoorujussuupput. Kalaallit Nunaanni innuttaasut 1.000-iugaangata 2017-imilu nalunaarutigineqartut arfineq marluupput, Savalimmiuni 0,4 Danmarkimilu 0,8.⁶⁹

Nalunaarutigineqartunik naatsorsueqqissaarineq apersuilluni misissuinerntut qulaani taaneqartunut sanilliukkaanni ilimanarsisippaa kinguaassiuutitigut innarliisarnermi kisitsisit ajortuusut, tassa pisut ilaat politiinut nalunaarutigineqarneq ajortut. Kalaallit Nunaanni politiit tamanna ilimanartoq aamma nalliipput.⁷⁰

Nalunaarusiarpassuaqaraluartoq misissuinerpassuaqaraluartorlu politikkikullu nakkutiginnitoqaraluartoq ajornartorsiutinillu nassuerutiginnitoqaraluartoq, oqartussat akisussaasut meeqlanik sumiginnaasarneq, nakuusertarneq innarliisarnerlu pinngitsoortinniarlugit meeqlanik inuuusuttunillu pisariaqartumik tapersiisoqarnissaanut illersuisoqarnissaanullu tunngatillugu suli annertuunik unammilligassaqartoqarpoq.

Meeqlanik tapersiisarneq pillugu inatsimmi, qulaani taaneqartutut, kommunit pissutsink kommunimi meeqlat inuuffigisaannik nakkutilliinissamik pisussaaffilerneqarput.⁷¹

Kommunilli arlallit Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfiup ataani nakkutilliisoqarfimmit annertuumik isornartorsiorneqarnikuupput. Nakkutilliisoqarfiup nalunaarusiai, ilaatigut Sermersooq, Kujalleq aamma Qeqqata pillugit, takutitsipput meeqlanik sullissinermi nuna tamakkerlugu suli annertuunik ajornartorsiuteqartoq, tassunga ilanngullugu sumiiffiit ilaanni suliassanik

suliariinnittarnerup amigaateqarnera illersorneqarsinnaannginneralu.⁷²

Assersuutigalugu nakkutilliisoqarfik Tasiilamut 2016-imilu nakkutilliilluni tikeraarpoq 2017-imilu nangitseqqiilluni tikeraarluni. Nakkutilliisoqarfiup nangitseqqiilluni tikeraarnerup kingorna paasivaa, "[arlalinnik pingaaruuteqartunik suliniuteqartoqaraluartoq kommunillu tungaanit annertuumik suliniuteqartoqaraluartoq] sumiiffimmilu ingerlatsivik annertuumik suliaqaraluartoq, maannakkut ingerlatsiviusup inatsit malillugu suliassani kivissinnaanngilaa. Angalasartunit maannakkut ikorsiisarneq naammanngilaq."⁷³ Nakkutilliisoqarfiup aamma paasivaa: "Ingerlatsivik isumaqarpoq suliassanik suliariinnittarnermi imatut annertutigisunik suliassaqartoq taamaallaat "pisariaqavissuinnarnik qamiteriinnarsinnaalluni". Maannakkut ingerlatsiviusup – qanoq sulisoqartiginersoq apeqquataatinnagu – siunissami suliassanik ataatsimut isigalugu naammaginartumik suliaqarsinnaanera upperinagu sulisoqarpoq. (...) Ingerlatsivik suliassanillu suliariinnittartut ajornartooqqapput, tamassumanilu atugassarititat atorlugit iliuuseqartarluni."⁷⁴ Kommuneqarfik Sermersup annertuunik unammilligassaqartoq nassuerutigaa nalunaarusiamilu isornartorsiuiteqarneq tunngavigalugu suliassanik suliariinnittarnini pitsangortinniarlugu annertunerusunik suliniuteqarlni.⁷⁵

Meeqlat Illorsiuuisuata (MIO-p) meeqlat inuunerminni atugarisaat sammillugit angalanermit nalunaarusiaani meeqlat inuuusuttullu amerlasuut piumasarisinnaasaminnik illersorneqannginnerannik isumassorneqannginnerannillu takussutissaq taperserneqarpoq.⁷⁶

Soorlu immikkoortumi ingerlatsisut pingaernerit pillugit qulaani immikkoortoq

3.3-mi oqaatigineqartoq, Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik meeqqanik inuuusuttunillu sullissinermi suliniutit pitsanngorsarniarlugit 2017-imi pilersinneqarpoq. Qitiusumik Siunnersuisoqarfik, siornatigut Isumaginninnermut, Ilaqtariinnut, Naligiissitaanermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfip ataañiinnikoq, tassunga atatillugu Isumaginnermut Aqutsisoqarfip ataanut inissinneqarpoq, tassani suliassaralugu meeqqat inuuusuttullu navianartumiittut kommuninut pillugit siunnersuisarneq tapersiisarnerlu.⁷⁷ Siusinnerusukkut nuna tamakkerlugu siunnersuisoqarfik, Saaffik, siunnersuisoqarfip ataanut 2015-imi inissinneqarpoq, Saaffiullu katsorsaaviurnera atorunnaarsinneqarluni. Taamaaliornikkut meeraq kinguaassiuutitigut innarlerneqarsimappat kommunit Saaffimmi katsorsarneqarnissaanut innersuussisinnaajunnaarput.⁷⁸

Soorlu qulaani immikkoortoq 1-imi oqaatigineqartoq, Naalakkersuisut kinguaassiuutitigut innarliisarnerup akiorneqarneranut periusissiaq 2018-2022 augustimi 2018-imi saqqummersippaa. Periusissiami pingaarnertut siunertat tassaapput kinguaassiuutitigut innarliinerit imatut ikilisinneqartigissasut 15-init 29-nut ukiulinnut kinguaassiuutitigut innarliisoqarunnaassalluni, meeqqallu 2022-mi inunngortut kinguaassiuutitigut innarlerneqartassanngitsut. Aamma periusissiakkut innuttaasut kinguaassiuutitigut innarligaanermik eqqorneqarsimasut tamarmik pitsaanerpaamik ikiorneqartarnissat qulakeerneqassaaq. Anguniakkat pingaarnertut siunertat eqqortinniarlugit anguneqartussat, ilaqtigut tassaapput paassisutissiisarnermut/ilisimasanik avitseqatigiittarnermut, pinaveersaartitsinermut, suliaqarfiiit akimorlugit suleqatigiinnermut, pinerliivigineqartunut ilaquaannullu

tapersiisarnermut tunngasut. Anguniakkat suliniutit arlallit sammisani ataasiakkaani iliuusissatut pilersaarutini kingusinnerusukkut piviusunngortinneqartussat.

Inatsisartut isumaqatigiittut novembarimi 2018-imi aalajangiipput, Naalakkersuisut meeqqanik inuuusuttunillu sumiginnaasarneq annikillisinniarlugu kingusinnerpaamik ukiakkut 2019-imi nunami namminermi iliuusissatut pilersaarusiussasut.⁷⁹ Aalajangiiffigisassatut siunnersuut ilaqtigut Meeqqat Illersuisuata Aviája Egede Lyngep Kalaallit Nunaanni illoqarfinnut nunaqarfinnullu angalasimanera innersuussutigalugu akuerineqarpoq.⁸⁰ Naalakkersuisut aalajangiineq ilalerpaat aammalu kinguaassiuutitigut innarliisarneq akiorniarlugu periusissiartik qulaani taaneqartoq innersuussutigalugu.⁸¹ Naalakkersuisut aamma Meeqqat Illersuisuata angalanerinit eqikkaalluni nalunaarusiaq novembari 2018-imeersoq⁸² nalunaarusiam erseqqissarneqartoq immikkoortumi piffissamut sivisuumut politikkikkut pilersaarusiornissamik pisariaqartitsisoqartoq innersuussutigaat Naalakkersuisut iliuusissatut pilersaarummi ilaqtigut pinaveersaartitsilluni siusinnerusukkut suliniutaasimasut ingerlatsisullu akornanni ataqatigiissaarineq sammineqassapput.⁸³

Inuit Pisinnatitaaffiinut Instituti aamma Kalaallit Nunaann Inuit Pisinnatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit isumaqarput, meeqqanik atornerluisarnerup sumiginnaasarnerullu annikillisinneqarnissaanik Naalakkersuisut Inatsisartullu isiginninniarnerat pitsaasuusoq. Tassungali peqatigitillugu isumaqarpugut periusissiat iliuusissatullu pilersaarutit malinnaaviginiarlugit kommuninilu piviusunngortinniarlugit suliniuteqarneq pingaaruteqartuusoq, taamaallilluni ilaqtariinnut meeqqanullu navianartumiittunut iluaqutaasumik piffissap sivikitsup ingerlanerani allannguvittoqarniassammatt.

Aamma isumaqarpugut – aamma Saaffiup
suliassaata allanngornerata kingorna –
meeqqat inuusuttullu kinguaassiuutitigut
innarlerneqarsimasut katsorsarneqarnissamik
neqeroorfigineqarnissaasa isiginiarneqarnissaa
pingaaruteqartoq.

**Inassuteqaatigaarput Isumaginninnermut
Inatsisinillu Atuutsitsinermut
Naalakkersuisoqarfik kommunit
suleqatigalugit:**

- Ilaqutariit navianartumiittut taperserniarlugit aamma meeqqat inuusuttullu sumiginnagaanermut, nakuusernermut kinguaassiuutitigullu atornerlugaanermut illersorniarlugit ataatsimut sunniuteqartumillu suliniuteqarnermi periusissiat iliuusissatullu pilersaarutit atuutilersinneqarnissaat siunertaralugu oqartussat assigiinngitsut akornanni ataqatigliissaarinissaq qulakkiissagaa.
- Ilisimasanik aaqqissuussamik katersueriaatsinik avammullu saqgummiussisarnermik, suliniutit sunniutaannik uppermarsaatnik aamma sumiginnaasarnerit, nakuusertarnerit atornerluinerillu pillugit sulianut tunngatillugu suliassanik pitsasumik sularinnittariaammik pilersitsissasoq.
- Meeqqat inuusuttullu kinguaassiuutitigut innarlerneqarnikut timikkut tarnikkullu kingunerinik katsorsarneqarnissamik neqerooruteqartarnissaq qulakkiissagaa, tassunga ilanngullugu Kalaallit Nunaanni sumi najugaqarneq apeqquatainnagu katsorsarneqarnissamik neqerooruteqartarneq.

KAPITALI 5

MEEQQAT INUUSUTTULLU INISSINEQARNIKUT

5.1. INUIT PISINNAATITAAFFIINIK ILLERSUINEQ: MEEQQANUT PITSAANERUSUSSAT AQUTSISUUSSAPPUT

Angerlarsimaffiup avataani inissiinerit pillugit suliani meeqqamut pitsaanerusussat salliuutinneqassapput.⁸⁴ Meeqqat inuusuttullu namminneq pillutik suliniutini tamani peqataatinneqartassapput; tusarniarneqartassapput isumaallu pingartinneqassaaq.⁸⁵ Meeqqat inuusuttullu malittarisassat inissiisarernut atuuttut pillugit ilisimatinneqartassapput; taamaalillutik ilisimasaqarneq tunngavigalugu oqaaseqarsinnaaniassammata.

Meeraq mianeriniarlugu angerlarsimaffiup avataani inissiinissamik pisariaqartitsisoqarpat meeqqap illersorneqarnissaalua naalagaaffiup tapersorsorneqarnissaalua naalagaaffiup qulakkiissavaa.⁸⁶ Inissiivissatut periarfissat isumaliutigineqarpata, meeqqap inerikiartornera aamma meeqqap immikkut inuiaassuseqarnera, upperisakkut, kulturikkut oqaatsitigullu tunuliaqtai imminnut atanissaasa kissaatiginarnera oqartussat mianerissavaat. Naalagaaffik aamma meeqqat inissinneqarnikut timikkut tarnikkullu nakuuserfigineqarnissamut, ajoquserneqarnissamut atornerlunneqarnissamulluunniit, paarinerlunneqarnissamut sumiginnarneqarnissamulluunniit, naalliuutinneqarnissamut atornerlunneqarnissamulluunniit, tassunga ilanngullugu kinguaassiuutitigut atornerlunneqarnissamut, illersorniarlugit pisariaqartunik tamanik iliuuseqassaaq.⁸⁷

5.2. KALAALLIT NUNAANNI PISSUTSIT: ILIUUSISSATUT PILERSAARUTIT PITSAASUT PINGAARUTEQARPUT, AAMMA 17-INUT UKIULINNUT

Namminersorlutik Oqartussat nalunaarusiaanni "Qulaajaaneq, Iliuusissatut Pilersaarutit, Meeqqat Inuusuttullu Inissinneqarnikut" 2015-imeersumi missingerneqarpoq meeqqat inuusuttullu 4,2 procentii 2014-imi inissinneqarnikuusut. Sanilliussinertut Danmarkimi meeqqat inuusuttullu angerlarsimaffiup avataani 2016-imi inissinneqarnikut 1 procentit missaaniippuit.⁸⁸ Namminersorlutik Oqartussat nalunaarusiaat malillugu meeqqat inissinneqarnikut pillugit iliuusissatut pilersaarutit nutarterneqartarneri 2014-imi 642-sunit 500-ni amigaataavoq.⁸⁹

Meeqqat pillugit isumaqatigiissutip atuutilersinneqarnera pillugu nalunaarusiam (2015), KORA-mit suliarineqartumi ersippoq, Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu angerlarsimaffiup avataani 2014-imi inissinneqarnikut Norgemut sanilliulligit ataatsimut isigalugu pingasoriaataannik amerlanerusut, Finnmarkimilu meeqqanut inuusuttunullu sanilliulligit marloriaataasut. Finnmark sanilliussinermi tunngavittut immikkut toqcarneqarpoq. Kisitsisit kommunini naatsorsuinernit qaffasinnerusupput aammalu Naatsorsueqqissaarisarfimmit immikkut naatsorsuinermik tunngaveqarlutik, tassani aamma meeqqat inuusuttullu inuit akornanni angajoqqaarsiaassatut isumaqatigiissuteqarluni inissinneqarnikut meerarsianngornikullu ilanngunneqarnikuupput.⁹⁰

Meeqqanik tapersiisarneq pillugu inatsit nutajupajaartoq malillugu kommuuni pissutsit ilaanni meeqqanik angerlarsimaffiup avataani inissiisinnaavoq, angajoqqaatut oqartussaassuseqartunit akuerineqartumik akuerineqanngitsumilluunniit. Angajoqqaatut oqartussaassuseqartunit akuerineqaertumik inissiineq pisinnaavoq, tamanna meeqqap tapersernejarnissamik immikkut pisariaqartitsineranik iliuuseqarnissamut annertuumik pingaaruteqarpat.⁹¹

Akuerineqanngitsumik inissiineq pisinnaavoq, meeqqap atugarissaarnera, peqqissusaa ineriarneralut ersarissumik annertuumik ajoquserneqariaannaappat, tassunga ilanngullugu sumiginnaaneq innarliinerluunniit pissutigalugit.⁹²

Kommuni pisuni taakkunani marlunni inissiinissamik aalajangiinnginnermi meeqqamik oqaloateqarsimassaaq meeqqamullu immikkut iliuusissatut pilersaarusiussalluni.⁹³ Iliuusissatut pilersaarut minnerpaamik ukiumut ataasiarluni nutarterneqartartussaq, ilaatigut inissiinermik siunertamik imaqassaaq, meeqqallu atugarissaarneranut ineriarneranullu tunngatillugu anguniakkanik aalajangersimasunik imaqassalluni.⁹⁴

Meeraanermit inuuusuttut inersimasunngornerannut tapersiilluni iliuuseqarfigineqarsimasut ikaarsaariarnissaat qulakkeerniarlugu kommuuni meeqqap 18-inik ukioqalereernerata kingorna tapersiinerup ingerlateeqqinnissaanik neqerooruteqassaaq ("nangitseqqilluni tapersuineq"), tamanna inuuusuttup atugarissaarneranut, peqqissusaanut ineriarneranullu pingaaruteqartutut isigineqartariaqarpat. Inuuusuttunut angerlarsimaffiup avataani inissinneqarnikunut nangitseqqilluni tapersersuineq ilaatigut tassaasinnaavoq maannamut isigisami inissiivimmiluunniit

naleqquktumi allami ulloq unnuarlu najugaqarneq. Kommuuni meeqqap 18-inik ukioqalernissaa kingusinnerpaamik qaammatnik arfinilinnik sioqquillugu nangitseqqilluni tapersersuinissamik neqerooruteqartoqassanersoq nalilersornissaa siunertalarugu meeqqamut attaveqassaaq.⁹⁵

Naalakkersuisut meeqqat inuuusuttullu angerlarsimaffiup avataani inissineqarnikut inersimasuunermut ikaarsaariarnerannut ilisimasat tunngavigalugit periusissiamik 2019-imi suliaqarnissaannik aalajangiiffigisassatut siunnersuut Inatsisartut novembarimi 2018-imi akueraat.⁹⁶ Aalajangiiffigisassatut siunnersuut ilaatigut tunngavilersorneqarpoq, inuuusuttut inissinneqarnikut 18-inik ukioqaleraangamik inissiivillu qimakkunikkut inersimasuulernissamik ajornakusoortitsisarnerat. Tamanna kinguneqartarpooq inuuusuttut ilaasa angerlarsimaffeeqarunnaarnerannik nunanulluunniit allanut nuunnerannik. Aalajangiiffigisassatut siunnersuut malillugu nangitseqqilluni tapersersuisarnermut malittarisassat naammatumik malinneqartannnginnerannik pasitsaassaqartoqarpoq.⁹⁷

Peqqissutsumut, Isuqjinninnermut Inatsisinnill Atuutsitsinermut Naalakkersuisoq aalajangiinermut isumaqataavoq oqarlunilu: "Meeqqat navianartumiittut angerlarsimaffiup avataani inissinneqarnikut pillugit suliniutitsinni anguniakkagut angussagutsigit, inuuusuttut pitsasumik inersimasunngornissaannut ikiuinissarput pingaaruteqarluunnarpooq, aamma 18-inik ukioqalereeraangata."⁹⁸

Inassuteqaatigaagut:

- Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfik meeqqat inissinneqarnikut katillugit amerlassusaannik naatsorsuinernik katersisassasoq ingerlaavartumillu avammut saqqummiisassasoq, paaqqinnittarfinnut inissiinernut, angajoqqaarsianut inissiinernut inissiinernullu allanut agguarlugit.
- Kommunit meeqqanut tapersiisarneq pillugu inatsit malillugu iliuusissatut pilersaarutinik suliaqaraangamik meeqqap nammineq isumai mianerisassagaat.
- Meeqqanut tapersiisarneq pillugu inatsimmi sulinuteqareernermeri malitseqartitsisarneq pillugu malittarisassat kommunit qulakkiissagaat, kommunit taamaalillutik meeraq angerlarsimaffiup avataani inissinneqarnikoq 18-inik ukioqalersinnagu siusissukkut isumaliutigissallugu meeraq 18-inik ukioqalernerata kingorna tapersiissutinik neqeroorfingeqartariaqarnersoq.

KAPITALI 6

MEEQQAT INUUSUTTULLU INATSISINIK UNIOQQUTITSISUT

6.1. INUTTUT PISINNAATITAAFFINNIK ILLERSUINEQ: ILISIMASAT PINAVEERSAARTITSINERMUT PISARIAQARPUT

FN-imi Innuttaasutut Politikkikulu Pisinnaatitaaffit pillugit Isumaqatigiissut aamma Europami Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiissut nalinginnartuliorluni nammineersinnaajunnaarsinnejarnissamut illersuipput, kiisalu pinerlussimanermik unnerluutigineqaraanni naapertuilluartumik eqqartuunneqarnissamut ilersuillutik.⁹⁹ Tamanna naapertuillartumik eqqartuussisarneq aamma nammineersinnaajunnaarsitsineq pillugit killffimmik nalunaarusiatsinni sukumiinerusumik allaaserineqarpoq.¹⁰⁰

FN-imi Innuttaasutut Politikkikulu Pisinnaatitaaffit pillugit Isumaqatigiissut malillugu inuuusuttut inatsisnik unioqqutitsisut inersimasunit immikkoortinneqassapput, aammalukioqassutsiminnut inatsitigullu inissisimanerminnut naapertuutumik pineqassallutik. Danmarkili aalajangersakkamik taassuminga atuutitinngilaq, taamaalilluni Danmarkimut aamma Kalaallit Nunaannut inatsisilernermi pituttuutaanani.¹⁰¹

FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut meeqlanik nammineersinnaajunnaartitsisarneq pillugu aalajangersakkani aalajangersimasunik imaqarpoq. Aalajangersakkat taakku malillugit meeraq kinaluunniit nalinginnartuliorluni nammineersinnaajunnaarsinnejarnangilaq, aamma tigusarinninneq, tigummigallaaneq parnaarussinerluunniit taamaallaat periarfissatut kingullertut atorneqartassapput naleqqutumillu

sikinnerpaajussallutik.¹⁰² Meeraq inersimasunit nammineersinnaajunnaarsinnejartunit immikkoortinneqassaaq, taamatut immikkoortitsineq meeqqap atugarissaarneranut iluaqutaannngippat, meeqqallu allaqatigiittarnikkut pulaarneqartarnikkullu ilaqtaminut nalinginnaasumik attaveqarsinnaatitaavoq. Meeraq nammineq pilluni suliamik aalajangiinermi inatsisilerinermi allatullu naleqqutumik ikorneqarsinnaatitaavoq meeqqallu inuiaqatigiinnut utertinniarneqarnera siuarsarneqassaaq.¹⁰³ FN-imi Innuttaasutut Politikkikulu Pisinnaatitaaffit pillugit Isumaqatigiissutip akerlianik Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut pisut ilaanni ukiukitsut inersimasut peqatigalugit inissinnejarnanginnissaa aallaaviusumik naalagaaffiup saneqqutisinnaaneranik periarfissiivoq.

Immikkoortumi tassani aamma annertuunik najoqqutassaqarpoq inassuteqaateqarlunilu. Pingaartumik pingaaruteqarput inuuusuttut pinerluttulerinermi suliani ataatsimut isigalugu suleriaatsit pillugit Bejing-imi malittarisassat (1985)¹⁰⁴, inuuusuttut nammineersinnaajunnaarsitat illersugaanerat pillugu Havana-mi malittarisassanik (1990)¹⁰⁵, inuuusuttut pinerlunnissaannik pinaveersaartitsineq pillugu Riyadh-imi najoqqutassianik (1990)¹⁰⁶ ilallugu. Taakku tamarmik FN-imi politikkikut aalajangigaapput, inatsisilerinermilii pituttuutaanatik.

FN-ip Meeqqat pillugit komiteata inuuusuttut pinerluttarnerannik paasissutissanik

aaqqissuussamik katersuisarnissaq pillugu naalagaaffiit tamaasa sakkortuumik qinnuigai, tassunga ilanggulligit inuusuttut pinerluttarnerannik pinaveersaartitsinermut iliuuseqartarnermullu politikklinik pilersaarutinillu ineriartortitsinissaq, ingerlatsinissaq nalilersuisarnissarlu.¹⁰⁷

Europarådip meeqqanik mianerinnilluni eqqartuussisarnermut najoqqutassiat akuerinkuuai, taakku meeraq/inuusuttoq inatsimmik unioqqutitsippat meeqqap pisariaqartitaanik pisunilu piginnaatitaaffiinik tunngaveqarlutik.¹⁰⁸

6.2. KALAALLIT NUNAANNI PISSUTSIT: PITSAANERUSUNIK PAASISSUTISSAATEQARNISSAMIK ATAQATIGIISSAARINERUNISSIONMILLU PISARIAQARTITSINEQ

Kalaallit Nunaanni inuusuttut pinerluttartut ukiuni kingullerni ikiliartornikuupput. 2012-imi pinerluttulerineq pillugu inatsimmik unioqqutitsinerit pillugit nalunaarutit 1.518-it tiguneqarput, tassani pinerluttoq 19-t inorlugit ukioqarluni. Piffissami 2013-2016 taakku affaannaapput, 2017-imi ikleriaqqillutik (nalunaarutit 573-t).¹⁰⁹ Tamanna nuannaarutissaavoq. Taamaattoq immikkoortup malinnaavigineqarluarnissaa pissutissaqarpoq. Pissutaasoq ataaseq tassaavoq, pinerluuteqartarnerup sumiginnagaanermik innarlerneqarnemillu pissuteqartumik meeqqat atugarissaannginnerinik kinguneqarsinnaanera. Alla tassaavoq meeqqat inatsisinik unioqqutitsigunik oqartussanit qanoq pineqartarnerannik malinnaanissap pissusissamisoornera.

2017-imi tillinniartunik nalunaarutit tamarmiusut affaat inuit 19-it ataallugit ukioqartut inatsisinik unioqqutitsineraat, taakkuninnga affangajaat illunut iserluni tillinniarnerullutik. Taamatut ukioqartut pillugit nalunaarutigineqartunit toqutsinerit nakuuserlunilu pinerlunnerit 10 procentiupput,

kinguaassiuutitigullu pinerluunnerit 5 procentiullutik.¹¹⁰

Kalaallit Nunaanni Politiit ukiumoortumik naatsorsueqqissaarineri nalunaarutigineqartut tunngavigalugit pinerluttarnerup ineriartorneranik takutitsipput. Paasissutissat taakku Naatsorsueqqissaarisarfiup saqqummersitaanut "Pinerluuteqartarneq 2013-2017"-imut tapersiipput.¹¹¹ Kalaallit Nunaanni Politiit sulianik nalunaarsuiffiali assersuutigalugu ukuninnga paasissutissat sukumiinerusumik agguarnissaannut tapersiinngilaq:

- 15-init 17-inut ukiullit qanoq amerlatigisut tigummigallarneqarnikuupput.
- Ukiukitsut tigummigallakkat qanoq amerlatigisut immikkoortinneqarnikuuppt.
- Suliat nalunaarutigineqartut qanoq amerlatigisut eqqartuussinernik kinguneqarpal (unnerluussat).
- Ukiukitsut suliani qanoq amerlatigisuni pineqaatissillugit eqqartuunneqarpal pinerlunnernullu sunut, ukiuinut agguarlugit¹¹²

Inatsisinik unioqqutitsisut ukiukitsut isertitsivimmittussaagaangata, tamatigorluinnangajak taamaallaat sakkortoorujussuarmik pinerluuteqartoqarsimassaaq, assersuutigalugu toqutsineq. Pinerluttulerineq pillugu inatsimmi aallaavik tassaavoq, inuusuttut 18-it inorlugit ukiullit pingaanertut mianersoqqussummik akiliisitsinermilluunniit eqqartuunneqartartut, tassa sakkortunerusumik pineqaatissiinerit taamaallaat pissutsit immikkut pisariaqartitsippata eqqartuussutaasussaammata.¹¹³ Inissiinissaq pisariaqarpal inuusuttup Pinerluttunik Isumaginnitqarfip avataani paaqqinnittarfimmi inissinneqarnissaaq aallaaviussaaq.¹¹⁴ Naalakkersuisut 15-17-inik ukiulinnut Sisimiuni paaqqinnittarfik perorsaavik qularnaagaq 2014-imi

ammarpaat.¹¹⁵ Paqqinnittarfik, Isikkivik, arfineq pingasunik inissaqarpooq, taassuma affaa immikkoortortaalluni ammasoq.

Ukiukitsut inatsisinik unioqqutitsisut inuaqatigiinnut uterteqqinnisaat, sulisunik piginnaasaqartunik ukiukitsumik pisariaqartitsisumik tapersisinnaasunik avatangiiseqarnissaat pingaaruteqrput. Taamatullu pingaaruteqartigaaq inuuusuttunut iliuusissatut pilersaarutit sulisunit ilinniarsimalluartunit oqartussat akuusut tamarmik akornanni suliniutinik ataqtigiaissaarisunit suliarineqarnissaat. Taakku piviusuni tassaassapput Pinerluttunik Isumaginnittooqarfik kommunillu. Taamaalilluni ukiukitsut pillaammik atuinermiit iperarneqarnissamut pitsaasumik ingerlanissaat qulakteerniarlugu inissiviup kommunillu pillaammik atuinermiip erneqarnermilu akisussaasup akornanni ataavartumik ataqtigiaissaarinissaq pisariaqarpooq. Immikkut nakkutiginninnissamik ataqtigiaissaarinissamillu pisariaqartitsineq tassunga assingusoq pinaartumik inuuusuttunut 18-inik ukioqalernikunut navianartumiittunut atuussinnaavoq.

Inassuteqaatigaagut:

- Kalaallit Nunaanni Politiit immaqa Naatsorsueqqissaarisarfik suleqatigalugu paasissutissanik katsuisarneq qanoq pitsanngortinneqarsinnaanersoq isumaliutigissagaat, taamaalilluni inuuusuttut pinerluuteqartut pillugit immikkuualuttunngorlugit naatsorsueqqissaarinerit ingerlaavartumik avammut nalunaarutigineqarsinnaasassallutik, tassunga ilanngullugit meeqqat tigummigallarneqartut, meeqqat immikkoortinnerannik atuinerit, pineqaatsissiilluni aalajangiinerit, pinerloqqittarnerit il.il. amerlassusaat.
- Kalaallit Nunaanni Pinerluttunik Isumaginnittooqarfip kommunit suleqatigalugit inuuusuttut pillaatip naammassereernerata kingorna inuaqatigiinni peqataallutik inuunissaat pinerloqqinqnginnissaallu siunertaralugu inuuusuttunut isertinnejarnikunut tunngatillugu ilinniagaqarnikkut, suliffeqarfeqarnikkut, atornerluinermik katsorsarnejarnikkut il.il. isumaginninnermi suliniutit ingerlaavartumik ataqtigilissartassagai.

INAARUTAASUMIK NASSUIAATIT

- 1 Altinget, Aftale om satspuljen på social- og indenrigsområdet 2017-2020, 4. november 2016, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://www.altinget.dk/misc/aftaletekst-og-oekonomioversigt-satspuljen-2017.pdf>
- 2 Isumagiinninnermut Aqutsisoqarfik, Nalilersuinermit nalunaarusiaq – Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu navianartumiittut pillugit Kalaallit Nunaanni Namminerosrlutik Oqartussanut tapersiinissamik suliniut, september 2017, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://socialstyrelsen.dk/filer/tvaergaende/stotte-til-udsatte-born-og-unge-i-gronland-analyserapport-final-kal.pdf>.
- 3 Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni 2017-imeersoq, uani pissarsiarineqarsinaavoq http://inatsisit.gl/Lov?rid=%7bC0568A94-99F2-442B-A3EB-554FDBF9F77F%7d&sc_lang=kl-GL.
- 4 Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaattut siunnersummut nr. 20, 26. juni 2017-imeersumut oqaaseqaatit, imm. 1,1, nittartakkami qulaani taaneqartumi pissarsiarineqarsinaavoq.
- 5 Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaattut siunnersummut nr. 20, 26. juni 2017-imeersumut oqaaseqaatit, imm. 2,2, nittartakkami qulaani taaneqartumi pissarsiarineqarsinaavoq.
- 6 FN-ip Meeqqat pillugit Komitea, Concluding observations on the fifth periodic report of Denmark, 26 October 2017 (CRC/C/DNK/CO/5), Immikkoortut 19 aamma 21, uani pissarsiarineqarsinnaavoq http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.
- 7 Isumaginninnermut, Ilaqtariinnermut, Naligiissitaanermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfik, Piitsuussuseq naligiinnginnerlu - Naligiinnginneq piitsuussuserlu kiisalu piitsuussutsimut killiliussassamik nunatsinni aalajangiussinssamut periarfissat pillugit nassuaat, 2018, qupperneq 3, ugguuna aaneqarsinnaavoq <https://naalakkersuisut.gl/kl-GL/Naalakkersuisut/Pisut/2018/02/260218-Redegoerelse-om-ulighed-og-fattigdom>
- 8 Naalakkersuisut, Killiliisa – Lad os sætte grænser, Naalakkersuisut kinguaassiuutitigut innarlissarnerup akiorneqarnissaanut 2018-2022-mut periusissiaat, juli 2018, qupperneq 7, uani pissarsiarineqarsinnaavoq https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Familie/GL/Killiliisa_kal.pdf
- 9 Meeqqanik inuusuttunillu sumiginnaasарнең annikillisinnissaa siunertaralugu Naalakkersuisut kingusinnerpaamik UKA2019-imut nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarusiornissamik peqquneqarnissaannik Inatsisartut aalajangiinerat, 2018-imi ukiakkut ataatsimiinneq, ullormut oqluuserisassani immikkoortoq 171.

- 10 Immikkoortoq taanna" Meeqqat – killiffik 2015-2016"-imi" immikkoortup" Nunat tamat akornanni sinnaakkutit" ilaanik tunngavineqarpoq, "Danmarkimi inuit pisinnaatitaaffii – Killiffik 2015-2016, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Institutti, 2016.
- 11 Assersuutigalugu takujuk FN-imi Innuttaasutut Politikkikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqtigiissut, artikili 24.
- 12 FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigiissut, artikili 1.
- 13 Nalunaarut nr. 90, 7. oktober 1993-imeersoq. FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigiissut Nalunaarummi 1993-imeersumi, Serie A, qup 309, tamanut saqqummiunneqarpoq.
- 14 FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigiissut, artikili 2.
- 15 FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigiissut, artikili 3.
- 16 FN-ip Meeqqat pillugit Komitea, General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), 29. maj 2013, (CRC /C/GC/14).
- 17 FN-ip Meeqqat pillugit Komiteata Meeqqat pillugit Isumaqtigiissummi artikili 6-imut uani oqaaseqaataa General Comment no. 5 (2003) on general measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6), 27. november 2003 (CRC/GC/2003/5), side 4.
- 18 Manfred Nowak, "A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 6, The Right to Life, Survival and Development", Martinus Nijhoff Publishers, 2005.
- 19 FN-imi Meeqqat Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqtigiissut, artikili 12.
- 20 FN-imi Meeqqat Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqtigiissut, artikili 16.
- 21 FN-imi Meeqqat Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqtigiissut, artikili 5.
- 22 Isumaqtigiissummut 20. november 1989-imeersumut saaffinninnermi suleriaatsit pillugit Isumaqtigiissummut ilassut 19. December 2011-meersoq pillugu nalunaarut nr. 2, 11. januar 2016-imeersoq. Naalagaaffiup immikkoortuanut atuutitsineq pillugu nalunaarut nalunaarummi kingulliutinneqartoq takujuk.
- 23 FN-imi Innuttaasutut Politikkikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqtigiissut, artikili 24.
- 24 FN-imi Innuttaasutut Politikkikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqtigiissut, artikili 10.
- 25 FN-imi Aningaasaqarnermi, Inuttut Atukkatigut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit, artikili 10.
- 26 FN-imi Aningaasaqarnermi, Inuttut Atukkatigut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit, artikili 13.
- 27 Isumaqtigiissut Europami Inuit Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumatigiissut, artikilit 5, 3 aamma 13. Europami Inuit Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqtigiissutip Kalaallit Nunaanni atuutilersinneqarnera pillugu inatsit pillugu peqqussutikkut nr. 814, 18. september 2001-imeersukkut Kalaallit Nunaanni inatsisini ilanngunneq.
- 28 Inuit Pisinnaatitaaffiinut aamma Nunarsuarmi anguniakkanut ilitsersuut, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituttiit, uani pissarsiarineqarsinnaavoq <http://sdg.humanrights.dk> (tuluttut)
- 29 Aviája Egede Lynge, Meeqqat Illersuisuat, Nunarsuarmi anguniakkat sooq qaqugulu Kalaallit Nunaannut naleqqutissappat? CSR-imi ataatsimeersuarnermi oqalugiaat, 15. August 2018, uani pissarsiarineqarsinnaavoq [\(Qallunaatut\)](http://ny.csr.gl/Portals/0/vedhaeftede%20filer/CSR%20Konference%202018/12.%20Oplæg%20Aviája%20Egede%20Lynge.pdf)
- 30 Piujuartitsilluni ineriertortitsinermut nunarsuarmi anguniakkat, Nunarsuarmi

- Nutaarsiassat Pitsaanerpaat, uani pissarsiarineqarsinnaavoq <https://www.verdensmaal.org> (Qallunaatut)
- 31 Kalaallit Nunaanni namminersorneq pillugu inatsit nr. 473, 12. juni 2009-meersoq.
- 32 Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni 2017-imeersoq, uani pissarsiarineqarsinnaavoq [http://lovgivning.gl/lov?rid=\[C0568A94-99F2-442B-A3EB-554FDBF9F77F\]](http://lovgivning.gl/lov?rid=[C0568A94-99F2-442B-A3EB-554FDBF9F77F]).
- 33 Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaarisarfik, Kalaallit Nunaanni innuttaasut 2018, 1. oktober 2018, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://www.stat.gl/dialog/main.asp?lang=kl&sc=BE&subthemecode=O1&colcode=O&version=201806>
- 34 Ilaatigut takujuk Isumaginninnermut Naalakkersuisoqarfiup ataani nakkutilliisoqarfimmit Kommuneqarfik Sermersooq pillugu nalunaarusiaq, juni 2017. Naalakkersuisoqarfiup meeqqat pillugit isumaginninnermi sulianik kommunit suliarinnitarnerannik nakkutilliinermi nalunaarusiai Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituttimut nassiunneqarnikkuupput, instituttip suliani normua 17/00867. MIO angalanernit nalunaarusiai uani takuneqarsinnaapput http://mio.gl/paasissutissanik-ilisimasaqarfik/mio-p-saqquimmersitai/_angalanermit-nalunaarusiat/.
- 35 Cecilie P. Pedersen il. il., Meeraq kinaluunniit piitsuutitaalluni perioritussanngilaq, 2013, MIO aamma Statens Institut for Folkesundhed, qupperneq 6, uguuna aaneqarsinnaavoq http://mio.gl/wp-content/uploads/2017/07/Kal_fattigdom.pdf
- 36 Birgit V. Niclasen (aaqqussuisoq.), Trivsel og sundhed blandt folkeskolelever i Grønland – resultater fra skolebørnsundersøgelsen HBSC Greenland i 2014, Statens Institut for Folkesundhed, 2015, qupperneq 179, uani pissarsiarineqarsinnaavoq <https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/groenland>. (Qallunaatut)
- 37 Kalaallit Nunaanni Politiit, Ukiemoortumik naatsorsueqqissaarineq 2017, takussutissiaq 6.0, uani pissarsiarineqarsinnaavoq <https://politi.gl/-/media/mediefiler/dokumenter/gl/aarsstatistik2017.pdf?la=da&hash=6DE9C842A3F022B71729CD2B68DA52540EA13184> (Qallunaatut).
- 38 Young, Revich og Soininen, Suicide in circumpolar regions: an introduction and overview, International Journal of Circumpolar Health, 2015, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25742881>. (Tuluttut)
- 39 Inger Katrine Dahl-Petersen m.fl. (red.), Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2014 – levevilkår, livsstil og helbred, Statens Institut for Folkesundhed, 2016, qupperneq 65, uani pissarsiarineqarsinnaavoq <https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/groenland>. (Qallunaatut)
- 40 Meeqqat illersuisuat aamma Meeqqat pillugit Siunnersuisoqatigiit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 11, 22. november 2011-meersoq.
- 41 Meeqqat illersuisuat aamma Meeqqat pillugit Siunnersuisoqatigiit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 11, 22. november 2011-meersoq, § 8.
- 42 Meeqqat illersuisuat aamma Meeqqat pillugit Siunnersuisoqatigiit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 11, 22. november 2011-meersoq, §§ 11 aamma 12.
- 43 Meeqqat illersuisuat aamma Meeqqat pillugit Siunnersuisoqatigiit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 11, 22. november 2011-meersoq, § 14.
- 44 Paasissutissat allat uguuna aaneqarsinnaapput <https://nakuusa.gl/>
- 45 Kalaallit Nunaanni Nammersorlutik Oqartussat, 2018-imut aningaasanut inatsit, qupperneq 316, uani takuneqarsinnaavoq

- <https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Finans/GL/Finanslov/2018/AI2018%20%20med%20sidetal%20linket%20indholdsfortegnelse%20og%20underskrift%20%20KAL.pdf>
- 46 Qitiusumik Siunnersuisarfik pillugu uani annertunerusumik atuarit <https://www.siunnersuisarfik.gl/forside/>
- 47 Saaffiup suliassaata alanngornera pillugu uani annertunerusumik atuarit <https://www.saaffik.gl/nyheder-1/udtalelse-om-saaffiks-funktion/>.
- 48 MIO-p ukiumoortumik nalunaarusiai uani pissarsiarineqarsinnaapput: <http://mio.gl/paasissutissanik-ilisimasaqarfik/mio-p-saqqumersitai/mio-mi-ukiumut-nalunaarusiorneq/>
- 49 Uani annertunerusumik atuarit https://www.peqqik.gl/da-DK/Kontakt/Telefon_Raadgivning?sc_lang=kl-GL
- 50 Naalakkersuisut, TUSAANNGA – Oqarasuaatikkut siunnersuisarfik, tugassiuutinut nalunaarut, 7. december 2018, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: https://naalakkersuisut.gl/kl-GL/Naalakkersuisut/Pisut/2018/12/0712_tusaannga. aamma KNR, Oqarasuaatikkut saaffissat ketersorneqarput, nutaarsiassaq, 24. januar 2019, uani takuneqarsinnaavoq <https://knr.gl/kl/nutaarsiassat/oqarasuaatikkut-saaffissat-ketersorneqarput>
- 51 Inatsisartut Ombudsmandiat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 7, 1. juni 2017-imeersoq, § 12, imm. 1.
- 52 Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni 2017-imeersoq, § 60.
- 53 Isumaginnittoqarfiiup aqunneqarnera aaqqissuussaaneralu pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 11, 12. november 2001-imeersoq, Isumaginnittoqarfiiup aqunneqarnera aaqqissuussaaneralu pillugit Inatsisartut peqqussutaata allanngortinneqarnissaa pillugu

- Inatsisartut inatsisaat nr. 47, 23. november 2017-imeersukkut (Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfiiup sulianik ingerlatsinerata naammassuminarsagaanera) allanngortinneqartoq, § 8..
- 54 FN-mi Meeqqat pillugit Isumaqtigiiissut, artikili 6.
- 55 FN-mi Meeqqat pillugit Isumaqtigiiissut, artikilit 27 aamma 18, imm. 2.
- 56 FN-mi Meeqqat pillugit Isumaqtigiiissut, artikili 27.
- 57 FN-mi Meeqqat pillugit Isumaqtigiiissut, artikili 19.
- 58 FN-ip Meeqqat pillugit Ataatsimiitsitaliaa, Concluding observations on the fifth periodic report of Denmark, 26 October 2017 (CRC/C/DNK/CO/5), uani pissarsiarineqarsinnaavoq http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=CRC/C/DNK/CO/5. (Tuluttut)
- 59 FN-ip Meeqqat pillugit Ataatsimiitsitaliaa, Concluding observations on the fifth periodic report of Denmark, 26 October 2017 (CRC/C/DNK/CO/5), immikkoortoq 21, aaneqarsinnaavoq uuma qulaani nassuaat linki aqqutigalugu.
- 60 FN-ip Meeqqat pillugit Ataatsimiitsitaliaa, Concluding observations on the fifth periodic report of Denmark, 26 October 2017 (CRC/C/DNK/CO/5), immikkoortoq 32 aamma 35 b, aaneqarsinnaavoq uuma qulaani nassuaat linki aqqutigalugu.
- 61 FN-imi Aningaasatigut, Inuttut Atukkatigut Kulturikkullu Pisinnatitaaffiit pillugit isumaqtigiiissut, artikilit 10, 11 aamma 12.
- 62 FN-ip Aningaasatigut, Inuttut Atukkatigut Kometea, Concluding observations on the fifth periodic report of Denmark, adopted by the Committee at its fiftieth session (29 April-17 May 2013) 6. juni 2013 (E/C.12/DNK/CO/5), immikkoortoq 16.
- 63 Kalaallit Nunaanni meeqqat atugarisaat pillugit inatsisit arlallit atuutsinnejalerput

- 70 Justitsministeriap akissutaa 16. januar 2019-imeersoq Folketingimut apeqquteqaat nr.3 (L123) Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermi inatsit aamma Kalaallit Nunaanni eqqartuuassisarnermik inatsit allangortinneqarnissaannut inatsisissatut siunnersuut pillugu (Kinguaassiuutitigut pinerluuteqartarneq il. il.) ugguna aaneqarsinnaavoq <https://www.ft.dk/samling/20181/lovforslag/1123/spm/3/svar/1548028/index.htm> (Qallunaatut)
- 71 Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. Juni 2017-imeersoq, meeqqat tapersorsorneqarnissaat pillugu § 8.
- 72 Takuuk assersuutigalugu Isumaginninnermut, Ilaqutariinnermut Naligiissitaanermut Inatsisinillu atuutsitsinermut Naalakkersuisoqarfik, Nakkutilliinermit nalunaarusiaq, Inatsitigut immikkoortumik nakkutilliinerit pill.: kommuneqarfik sermersuumi meeqqanut tunngasut iluanni isumaginninnermi malittarisassanik ingerlatsineq. (ittoqqortoormiit, paamiut & nuuk), 2. juni 2017, Malinnaaqqilluni nakkutilliinermit nalunaarusiaq - Inatsisinik malinninnermik immikkoortumik nakkutilliineq uunga tunngasoq: meeqqanik suliassaqarfimmi isumaginninnermut maleruagassanik Kommune Kujallermi ingerlatsineq, januar 2017, aamma Nakkutilliinermit nalunaarusiaq - inatsisit malillugit immikkoortumik nakkutilliineq pineqartoq: Qeqqaqata Kommuniani meeqqat pillugit isumaginninnermi maleruagassanik ingerlatsineq, 22. december 2016 (inuit pisinnaatitaaffiinut institutip suliaata normua 17/00867).
- 73 Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik, Nangitseqqiilluni nakkutilliinermit naunaarusiaq, Inatsisilerinermi immikkoortumi nakkutilliivik, Tasiilami Isumaginninnermut ingerlatsivik taassumalu meeqqanik sullissinermi isumaginninnermi
- 64 Cecilia P. Pedersen aamma Peter Bjerregaard "Inuusuttuuneq nalorninartulik. Kalaallit nunaanni inuusuttut akornanni atugarissaarneq pillugu meeqqat atuarfianni atuartut angajulliit akornanni 2011-mi misissuisitsineq", 2012, Statens Institut for Folkesundhed.
- 65 Else Christensen aamma Siddhartha Baviskar, " Kalaallit Nunaanni inuusuttut – kinguaassiuutinut tunngasut kinguaassiuutitigullu innarliisarnerit qitiutinnejarlutik", SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 2015, qupperneq 10 il.il. aamma qupperneq 85.
- 66 Else Christensen aamma Siddhartha Baviskar, " Kalaallit Nunaanni inuusuttut – kinguaassiuutinut tunngasut kinguaassiuutitigullu innarliisarnerit qitiutinnejarlutik", SFI 2015, qupperneq 85.
- 67 Flemming Balvig, "Pinerluttarneq aamma naapertuilluartuliorfigisaanermik misigineq" Justitsministeriet, 2014, qupperneq 19. Missuineq Justitsministeriap nittartagaani aaneqarsinnaavoq, <http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsomraader/Forskning/Forskningsrapporter/2016/ENDELIG%20Rapport%20om%20Kriminalitet%20og%20retsbevidsthed%20i%20Grønland%20%28DOR2002380%29%28S%29%20FORMATERET.pdf>
- 68 Kalaallit Nunaanni Politiiit, Ukiemoortumik Naatsorsueqqissaarneq 2017, tabel 1.13 sanilliullugu tabel 1.15-imut, ugguna aaneqarsinnaavoq <https://politi.gl/-/media/mediefiler/dokumenter/gl/aarsstatistik2017.pdf?la=da&hash=6DE9C842A3F022B71729CD2B68DA52540EA13184> (Qallunaatut)
- 69 Kalaallit Nunaanni Politiiit, Ukiemoortumik Naatsorsueqqissaarneq 2017, tabel 1.14

- malittarisassanik aqtsinera, 20. juni 2017,uppernerit 4-5 (Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituttimi suliap normua 17/00867).
- 74 Ilaqtariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik, Nangitseqqijilluni nakkutilliinermit naunaarusiaq, Inatsisilerinermi immikkoortumi nakkutilliivik, Tasiilami Isumaginninnermut ingerlatsivik taassumalu meeqqanik sullissinermi isumaginninnermi malittarisassanik aqtsinera, 20. juni 2017, upperneq 5 (Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituttimi suliap normua 17/00867).
- 75 Ilaqtariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik, Nangitseqqijilluni nakkutilliinermit naunaarusiaq, Inatsisilerinermi immikkoortumi nakkutilliivik, Tasiilami Isumaginninnermut ingerlatsivik taassumalu meeqqanik sullissinermi isumaginninnermi malittarisassanik aqtsinera, 20. juni 2017, uppernerit 7-8 (Inuit Pisinnaatitaaffiinut Instituttimi suliap normua 17/00867).
- 76 MIO-p angalanernit nalunaarusiai uani takuneqarsinnaapput <http://mio.gl/paasissutissanik-ilisimasaqarfik/mio-p-saqqumersitai/angalanermits-nalunaarusiat/>
- 77 Qitiusumik Siunnersuisarfik pillugu uani annertunerusumik atuarit <https://www.siunnersuisarfik.gl/forside/>.
- 78 Saaffiup suliassaata allanngornera pillugu uani annertunerusumik atuarit <https://www.saaffik.gl/nyheder-1/udtalelse-om-saaffiks-funktion/>.
- 79 Meeqqat inuuusuttullu sumiginnagaasut ikilisinniarlugit nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummik kingusinnerpaamik UKA2019-mi saqqummiunneqartussamik Naalakkersuisut suliaqarnissaat pillugu Inatsisartut aalajangiinerat, 2018-imi ukiakkut ataatsimiinneq, ullormut oqaluuserisassani immikkoortoq 171.
- 80 Meeqqat inuuusuttullu sumiginnagaasut ikilisinniarlugit nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummik kingusinnerpaamik UKA2019-mi saqqummiunneqartussamik Naalakkersuisut suliaqarnissaat pillugu Inatsisartuni aalajangiiffigisassatut siunnersuut pillugu Ilaqtariinnermut Peqqissutsimullu Ataatsimiitaliap isumaliutissiissutaa, 15. november 2018, 2018-imi ukiakkut ataatsimiinneq, ullormut oqaluuserisassani immikkoortoq 171, uani pissarsiarineqarsinnaavoq https://ina.gl/dvd/EM2018/pdf/media/2536152/pkt171_em2018_bf33_omsorgssvigt_af_boern-og-unge_sn_1beh_kal.pdf
- 81 Meeqqat inuuusuttullu sumiginnagaasut ikilisinniarlugit nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummik kingusinnerpaamik UKA2019-mi saqqummiunneqartussamik Naalakkersuisut suliaqarnissaat pillugu Inatsisartuni aalajangiiffigisassatut siunnersuut pillugu Peqqissutsimut, Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuutsitsinermut Naalakkersuisup siullermeerinninnermut akissuteqaataa, 12. oktober 2018, 2018-imi ukiakkut ataatsimiinneq, ullormut oqaluuserisassani immikkoortoq 171, uani pissarsiarineqarsinnaavoq https://ina.gl/dvd/EM2018/pdf/media/2536151/pkt171_em2018_bf33_omsorgssvigt_af_boern-og-unge_sn_1beh_da.pdf
- 82 Meeqqat Pisinnaatitaaffiinut Sullissivik, MIO, Meeqqat Pisinnaatitaaffiinut Sullissiviup MIO-p sulinera 2015-2018, 2018, uani pissarsiarineqarsinnaavoq http://mio.gl/wp-content/uploads/2018/11/mio_sulai_15-18_web.pdf
- 83 Meeqqat inuuusuttullu sumiginnagaasut ikilisinniarlugit nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummik kingusinnerpaamik UKA2019-mi saqqummiunneqartussamik

- Naalakkersuisut suliaqarnissaat pillugu
Inatsisartuni aalajangiiffigisassatut
siunnersuut pillugu Peqqissutsimut,
Isumaginninnermut Inatsisinillu
Atuutsitsinermut Naalakkersuisup
aappasaaneerinninnermut
akissuteqaataa, 19. november 2018, 2018-
imi ukiakkut ataatsimiinneq, ullormut
oqaluuserisassani immikkoortoq 171, uani
pissarsiarineqarsinnaavoq
[https://ina.gl/dvd/EM2018/pdf/
media/2537956/pkt171_em2018_bf33_omsorgssvigt_af_boern-og-unge_sn_2beh_da.pdf](https://ina.gl/dvd/EM2018/pdf/media/2537956/pkt171_em2018_bf33_omsorgssvigt_af_boern-og-unge_sn_2beh_da.pdf) (Qallunaatut)
- 84 FN-imi Meeqqat pillugit
Isumaqtigiiissummi artikili 3.
- 85 FN-imi Meeqqat pillugit
Isumaqtigiiissummi artikili 12.
- 86 FN-imi Meeqqat pillugit
Isumaqtigiiissummi artikili 20.
- 87 FN-imi Meeqqat pillugit
Isumaqtigiiissummi artikilit 19 aamma 20.
- 88 SFI – Det Nationale Forskningscenter
for Velfærd, Tema om anbragte børn i
Danmark – nøgletal og oversigt, uani
pissarsiarineqarsinnaavoq <https://www.sfi.dk/temaer/anbragte-boern/> (Qallunaatut)
- 89 Ilaqtariinnut Inatsisinillu Atuutsitsinermut
Naalakkersuisoqarfik, " Qulaajaaneq,
Iliusissatut Pilersaarutit, Meeqqat
Inuusuttullu Inissinneqarnikut", 2015,
quppernerit 2 aamma 13.
- 90 Niels Jørgen Mau Pedersen, Marianne
Schøler Kollin, Anne Line Tenney Jordan
aamma Lasse Hønge Flarup "Inkorporering
af FN's børnekonvention i Grønland. En
analyse af økonomiske og administrative
aspekter gennem sammenligning med
Norge.", KORA, Det Nationale Institut for
Kommuners og Regioners Analyse og
Forskning, 2016, qupperneq 7.
- 91 Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut
Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni
2017-imeersoq, § 27.
- 92 Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut
Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni
2017-imeersoq, § 28.
- 93 Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut
Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni
2017-imeersoq, § 27, imm. 2, aamma § 28,
imm. 3. Aammali takujuk § 28, imm. 4.
- 94 Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut
Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni
2017-imeersoq, §§ 46-47.
- 95 Meeqqat tapersorsorneqarnissaannut
Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni
2017-imeersoq, § 42.
- 96 Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut
siunnersuut UKA 2018/158, uani
pissarsiarineqarsinnaavoq <https://ina.gl/samlinger/oversigt-over-samlinger/samling/punktliste/> (ujaruk 158).
- 97 Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut
siunnersuut EM 2018/158, uani
pissarsiarineqarsinnaavoq https://ina.gl/dvd/EM2018/pdf/media/2535067/pkt158_em2018_bf33_strategiplan_for_boern_og_unge_mtho_inuit_ataqatigiit_da.pdf (Qallunaatut)
- 98 Peqqissutsimut, Isumaginninnermut
Inatsisinillu Atuutsitsinermut
Naalakkersuisoq, Inatsisartut
aalajangiiffigisassaattut siunnersuutip
aappasaaneerneeqarneranut akissuteqaat
UKA2018/158, 28. november 2018, uani
pissarsiarineqarsinnaavoq https://ina.gl/dvd/EM2018/pdf/media/2538181/pkt158_em2018_bf33_strategiplan_for_boern_og_unge_sn_2beh_da.pdf (Qallunaatut)
- 99 Takukkit assersuutigalugu FN-
imi Innuttaasutut Politikkikkullu
Pisinnaatitaaffit pillugit Isumaqtigiiissummi
artikilit 9-10 aamma Europami Inuit
Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqtigiiissummi
artikilit 5-6.
- 100 Nalunaarusiatsinni kingullermik
saqqummersiatsinni" Kalaallit Nunaanni
Inuit Pisinnaatitaaffii – Killiffik 2016"

- kapitali, immikkulli nalunaarusiatut 2019-imi saqqummersitassatut ilimagineqartoq.
- 101 FN-imi Innuttaasutut Politikkikkullu
Pisinnaatitaaffiit pillugit
Isumaqtigii summi, artikili 10, imm. 3.
Danmarkip atuuttinnginnera uani takujuk, innuttaasutut politikkikkullu piginnaatitaaffiit pillugit nunat tamat akornanni
isumaqtigii issut pilugu isumaqtigii issut 16. december 1966-imeersoq pillugu
nalunaarut nr. 30, 29. marts 1976-imeersoq
- 102 FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigii issut, artikeíli 37.
- 103 FN-imi Meeqqat pillugit Isumaqtigii issut, artikilit 37 aamma 40 kiisalu Europarådip Ministerinut Komiteata Europami
Parnaarussivinnut Malittariassat pillugit Inassuteqaataa Rec (2006) 2 aamma FN-imi Innuttaasusut Politikkikkullu
Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqtigii issut, artikili 10, taakku malillugit inuuusuttut unnerluunneqartut inersimasunit immikkoortinneqartussaapput.
- 104 United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules), uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>. (Tuluttut)
- 105 United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (The Havana Rules), uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm>. (Tuluttut)
- 106 United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines), uani pissarsiarineqarsinnaavoq: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm>. (Tuluttut)
- 107 FN-ip Meeqqat pillugit Komitea, General Comment No. 10 (2007), Children's rights in juvenile justice (document CRC/C/GC/10), qupperneq
- 26, uani pissarsiarineqarsinnaavoq: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f10&Lang=en (Tuluttut)
- 108 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child friendly Justice, 2010. Europarpådip nittartagaani uani annertunerusumik atuarit: <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>. (Tuluttut)
- 109 Kalaallit Nunaanni Politiit, Ukiumoortumik naatsorsueqqissaarneq 2016, takussutissiaq 4.0, ugguna aaneqarsinnaavoq <https://politi.gl/-/media/mediefiler/dokumenter/gl/aarsstatistik2016.pdf?la=da&hash=D1A1178B324121588D253F76553F5433A519941E> (Qallunaatut), aamma, Ukiumoortumik naatsorsueqqissaarneq 2017, takussutissiaq 4.0, ugguna aaneqarsinnaavoq <https://politi.gl/-/media/mediefiler/dokumenter/gl/aarsstatistik2017.pdf?la=da&hash=6DE9C842A3F022B71729CD2B68DA52540EA13184> (Qallunaatut). Ukiumoortumik naasorsueqqissaarneq 2016 -ip siulequtaani atuarneqarsinnaammata kisitsisit takussutissiaq 4.0- miittut unnerluutigineqarsimasunut tunngasoq. Kisitsisink takussutissaqangilaq meeqqanut inuuusuttunullu 0-17-inik ukiullit pillugit (FN-ip Meeqqat pillugit Isumaqtigii issutaat malillugu Meeraq qanoq isumaqtarinneqarnerani)
- 110 Kalaallit Nunaanni Politiit, Ukiumoortumik nalunaarusioqqissaarneq 2017, takussutissiaq 4.2 aamma 4.3. Takuuk aamma Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2013-imiit 2017-imut pinerluttuliorneq, ugguna aaneqarsinnaavoq <http://www.stat.gl/publ/kl/KR/201801/pdf/2013-imiit%202017-imut%20pinerluttuliorneq.pdf>
- 111 Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2013-imiit 2017-imut pinerluuteqartartut,

ugguna aaneqarsinnaavoq <http://www.stat.gl/dialog/main.asp?lang=kl&sc=KR&subthemecode=o18&colcode=O&version=201801>

112 Kalaallit Nunaanni Poltiit allagaanni
31. oktober 2017-imeersumi Inuit
Pisinnaatitaaffiinut Institutimut, institutip
allagaataata normua 16/03393-7.

113 Kalaallit Nunaanni Pinerluttulerinermi
inatsit, inatsimmik nalunaarut nr. 1045
septemberip 7- iani 2017-imeersoq, §§ 129,
131, 144 aamma 146. Aamma takukkit § 152
aamma §234, imm. 2.

114 Kalaallit Nunnaannut Pinerluttulerineq
pillugu inatsit, inatsimmik nalunaarut nr.
1045, 7. september 2017-immersoq, § 234,
imm. 2.

115 Isikkivik pillugu Naalakkersuisut ulloq
unnuarlu paaqqinnittarfiiit pillugit
nittartagaanni annertunerusumik atuarit
<https://www.uupi.gl/kl-GL/Institutioner/Bog-U-Institutioner/Isikkivik aamma https://naalakkersuisut.gl/kl-GL/Naalakkersuisut/Pisut/2014/04/Officiel-aabning>.

INUIT
PISINNAATITAAFFIINUT
INSTITUTI